

ИЗВЕШТАЈ О НАПРЕТКУ У РЕАЛИЗАЦИЈИ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ЗА ПЕРИОД ОД 2009. ДО 2017. ГОДИНЕ

- за 2009. годину -

УВОД

Национална стратегија одрживог развоја за период 2009–2017. (у даљем тексту: Стратегија) усвојена је 9. маја 2008. године („Службени гласник РС”, број 57/08).

Стратегија полази од визије Републике Србије 2017, по којој Република Србија треба да буде „институционално и економски развијена држава са адекватном инфраструктуром, компатибилна са стандардима ЕУ, са привредом заснованом на знању, ефикасно коришћеним природним и створеним ресурсима, већом ефикасношћу и продуктивношћу, богата људским ресурсима, са очуваном животном средином, историјским и културним наслеђем, држава у којој постоји партнерство јавног, приватног и цивилног сектора и која пружа једнаке могућности за све грађане”.

Одрживи развој, који треба да доведе до остваривања ове визије Републике Србије, подразумева складан однос привреде и животне средине који ће омогућити да се природно богатство наше планете сачува и за будуће нараштаје.

Основни национални приоритети Републике Србије, стратешки и секторски циљеви одрживог развоја којима ће се остварити визија Републике Србије, следећи су:

- чланство у ЕУ;
- развој конкурентне тржишне привреде и уравнотежен економски раст;
- развој људских ресурса и повећање запошљавања;
- развој инфраструктуре и равномеран регионални развој;
- заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса.

Стратегија се заснива на глобално прихваћеним принципима који су дефинисани у Декларацији одрживог развоја из Јоханесбурга, Миленијумским циљевима развоја УН-а и Стратегији одрживог развоја ЕУ, а то су:

- међугенерациска солидарност и солидарност унутар генерације;
- отворено и демократско друштво – учешће грађана у одлучивању;
- знање као носилац развоја;
- укљученост у друштвене процесе;
- интегрисање питања животне средине у остале секторске политике;

- принцип предострожности;
- принцип „загађивач / корисник плаћа“, укључење трошкова везаних за животну средину у цену производа;
- одржива производња и потрошња.

Одрживи развој представља генерално усмерење, тежњу да се створи бољи свет, балансирајући социјалне и економске факторе и факторе заштите животне средине. Циљ Стратегије је да доведе до равнотеже три кључне димензије, односно три „стуба“ одрживог развоја, а то су: привреда заснована на знању, социјално-економски развој и заштита животне средине и природни ресурси.

Након усвајања Стратегије, кључно је њено спровођење. За праћење остварених мера одабран је сет међународно утврђених индикатора одрживог развоја, а ти индикатори су утврђени Стратегијом (исходни индикатори). На основу њихових вредности може се пратити напредак у спровођењу Стратегије. Одабрани индикатори су усаглашени с новом листом индикатора одрживог развоја УН, која обухвата и индикаторе спровођења Миленијумских циљева развоја. Сви индикатори узимају у обзир равноправност полова. Вредности исходних индикатора наведене у овом извештају представљају почетне вредности и у односу на њих ће се у наредним годинама процењивати напредак у спровођењу Стратегије.

Стратегијом је предвиђено годишње извештавање о томе како напредује њена реализација и овај извештај је први такав извештај који обухвата 2009. годину.

Први извештај о напретку у реализацији Стратегије припремили су сарадници експерти који су радили на припреми Стратегије и Акционог плана за њено спровођење. Подаци о вредностима исходних индикатора одрживог развоја у Републици Србији у 2009. години представљају податке званичне статистике, где год су такви подаци били доступни. За већи број индикатора нема званичних статистичких вредности, па су за њих коришћени подаци из других извора.

За поједине индикаторе није било могуће прибавити вредности у 2009. години, па се у овом извештају наводе најсвежији доступни подаци. Такође, један од проблема у раду било је то што прикупљање одређених вредности није било сразмерно потребама извештаја (нпр. подаци се прикупљају само пописима становништва, а за извештаје се траже вредности за сваку годину). У наредном периоду неопходно је дефинисати методологију за праћење свих индикатора који су усвојени у Стратегији. Такође, неопходно је именовати институције које ће званично пратити те индикаторе.

Скраћенице које се користе у тексту имају следеће значење:

АП – Аутономна покрајина;

АПД – Анкета о потрошњи домаћинства;

БДП – бруто домаћи производ;

БПК-5 – биолошка потрошња кисеоника током пет дана;

ВСС – висока стручна спрема;

GHG – *Greenhouse gasses* / гасови са ефектом „стаклене баште“;

ДСЛ (АДСЛ) – *Digital Subscriber Line* / дигитална претплатничка линија (*Asymetric Digital Subscriber Line* / асиметрична дигитална претплатничка линија);

ЕУ – Европска унија;

ЕУР – евро;

ЗЈЗ – заводи за јавно здравље;
ИВА – подручје за птице од међународног значаја;
ИКАО – Међународна организација цивилне авијације;
IEA – *International Energy Agency*/ Међународна агенција за енергију;
IPA – *Instrument for Pre-accession Assistance* / Претприступни фондови;
IPA – подручје за биљке од међународног значаја;
МЖСПП – Министарство животне средине и просторног планирања;
МНТР – Министарство за науку и технолошки развој;
МОП – материјално обезбеђење породице;
МПШВ – Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде;
МРЕ – Министарство рударства и енергетике;
МРСП – Министарство рада и социјалне политике;
МУП – Министарство унутрашњих послова;
MWe – јединица за електричну снагу;
НЕАП – Национални програм заштите животне средине
NO_x – азотни оксиди;
OECD – Организација за економску сарадњу и развој;
ODA – *Official Development Assistance* / званична развојна помоћ;
PPP – *Purchasing Power Parity* / паритет куповне моћи;
РЗЗЗ – Републички завод за здравствену заштиту;
РС – Република Србија
РЗР – Републички завод за развој;
РЗС – Републички завод за статистику;
СЕПА – Агенција за заштиту животне средине;
toe – тона еквивалентне нафте;
UNCCD – Конвенција Уједињених нација о борби против
дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом;
UNDP – Програм за развој Уједињених нација;
UNECE – Економска комисија Уједињених нација за Европу;
UNEP – Програм за животну средину Уједињених нација;
UNESCO – Организација Уједињених нација за научну, културну и
просветну сарадњу;
UNFCCC – Оквирна конвенција Уједињених нација о климатским
променама;
UNICEF – Фонд Уједињених нација за децу;
УН – Уједињене нације;
USD – амерички долар;
HCFC – хлорофлуороугљоводоник;
CDM – *Clean Development Mechanism* / механизам чистог развоја;
CLC – *Corine Land Cover*.

1. СИРОМАШТВО

1.1. Недостатак прихода

Процент становништва који се налази испод националне линије сиромаштва

Апсолутна линија сиромаштва 2009. године процењена је на 8.022 динара месечно по еквивалентном одраслом становнику. Подаци показују да је испод апсолутне линије сиромаштва у 2009. години живело **6,9 %** становника (Влада Републике Србије, Праћење социјалне укључености у Србији, 2010). У односу на податке за 2008. годину бележи се пораст сиромаштва од 0,8 %. Релативна линија сиромаштва, која се одређује као 60 % медијане личне потрошње по потрошачкој јединици, показује да је у Србији било сиромашно 13,6 % становништва, што је такође више него 2008. године (13,2 %). Стопа ризика сиромаштва показује значајнији пораст: са 20,6 % 2008. на 22,5 % 2009. године. Посебно велик пораст сиромаштва бележи међу децом до 15 година старости. Скоро свако треће дете изложено је ризику од сиромаштва (28,1 % 2009. године, а 22,2 % 2008). С друге стране, стопа ризика сиромаштва за старије од 65 година благо опада. Дубина сиромаштва значајно је смањена (са 3,1 % на 2,5 %), док је оштрина сиромаштва 2008. године дуго мања него 2007. године. Након значајног смањења сиромаштва у претходним годинама, проценат сиромашних порастао је у првој половини 2009. године. Док је оштрина сиромаштва остала иста, дубина сиромаштва је порасла са 1,1 % у трећем кварталу 2008. године на 1,6 % у првој половини 2009. године.

Још постоје значајне регионалне разлике у проценту сиромашних. У првој половини 2009. године стопа сиромаштва у централној Србији износила је 10 % и била је двоструко виша него у Београду и Војводини. У поређењу с периодом пре кризе, индекс сиромаштва је релативно брзо растао у централној Србији и у Београду достижући ниво из 2006. године. Почевши од последњег квартала 2008. године, сиромаштво је порасло и у Војводини, али је ипак остало двоструко ниже него што је било пре кризе (Г. Матковић, Б. Мијатовић, М. Петровић. „Утицај кризе на тржиште радне снаге и животни стандард у Србији”, ЦЛДС, Београд, 2010).

Сиромаштво је све више везано за сеоску популацију, у којој су параметри сиромаштва израженији. Испод апсолутне линије сиромаштва 2009. године живело је 4,9 % становника с градског подручја (приближно исто као и 2008. године) и 9,6 % становника са сеоског подручја (што је за 2,1 % више него 2008. године).

Однос просечне зараде жена и мушкараца

Просечне зараде жена у Србији износиле су 2008. године **95,2 %** просечне зараде мушкараца исте године (Републички завод за развој, Статистика запослености и зарада). Тај податак показује лагани тренд смањења разлике у заради мушкараца и жена у односу на 2007. годину, када су просечне зараде жена износиле 96,3 % просечне зараде мушкараца. С друге стране, нису забележене разлике у сиромаштву између мушкараца и жена. Аналитички подаци АПД-а указују на то да се сиромаштво у Србији не може објаснити разликама међу половима. Штавише, из анализе лица не уочава се да су у периоду кризе настале значајне разлике у сиромаштву између мушкараца и

жена. Међутим, када се подаци за прву половину 2009. године посматрају према полу носиоца домаћинства, евидентно је да је сиромаштво порасло у свим домаћинствима, али и да су домаћинства чији су носиоци мушкарци била изложена већем ризику од сиромаштва (7,8 % у поређењу са 6,1 % домаћинстава чији су носиоци жене) (Г. Матковић, Б. Мијатовић, М. Петровић, „Утицај кризе на тржиште радне снаге и животни стандард у Србији”, ЦЛДС, Београд, 2010).

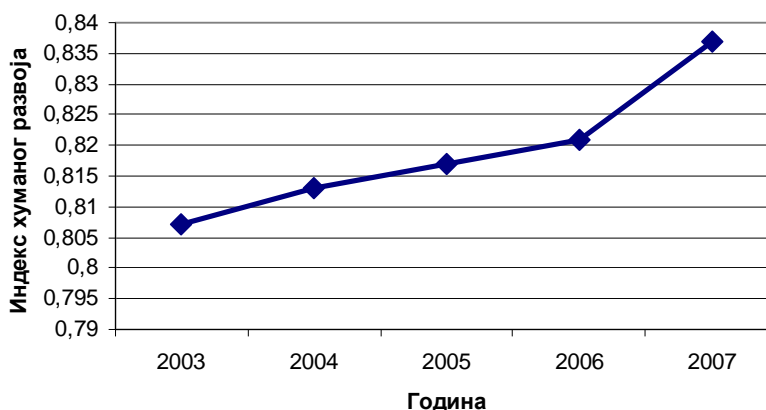
1.2. Неједнакост

GINI коефицијент

GINI коефицијент је 2009. године износио **0,319** (Влада Републике Србије, Праћење социјалне укључености у Србији, 2010). У односу на 2008. годину вредност GINI коефицијента минимално је опала (за 0,003), што указује на то да нема значајнијих промена у неједнакости између домаћинстава. Неједнакост расподеле прихода (квинтилни однос C80/C20), који показује однос у приходима само за 20 % популације која располаже највишим еквивалентним приходом у односу на 20 % популације с најнижим еквивалентним приходом, износио је 2009. године 5,6 и приближно је једнак истом показатељу у 2008. години (5,5). У поређењу с претходним годинама видљиво је опадање неједнакости расподеле прихода у последње две године (са 7,7 2006. године).

HDI – индекс хуманог развоја

Према проценама Републичког завода за развој, индекс хуманог развоја Републике Србије 2007. године износио је **0,837**, што показује да је већи него 2006. године (0,821). Последњи објављени Извештај хуманог развоја Програма за развој УН, у коме су приказани подаци о људском развоју 2006. године по први пут је обухватио Србију и сврстао је у групу земаља с високим нивоом људског развоја (изнад 0,800). По том параметру, Србија се налази на 65. месту у свету од рангираних 179 земаља.

Извор: Програм за развој УН, Извештај хуманог развоја (2003–2007)

Слика 1.1. Индекс хуманог развоја Србије

Регионална неравномерност у развоју веома је изражена у Републици Србији. Повећава се изразита поларизованост између јужних и северних подручја Републике Србије. Однос између најразвијеније и најнеразвијеније општине у Србији износио је 2007. године **6,9 : 1**, што представља најнеповољнији индекс регионалне неравномерности у развоју у Европи (Републички завод за развој, Извештај о развоју Србије за 2008. годину, 2009).

Ако се посматра индекс регионалне неравномерности у развоју у окрузима, разлика је мања и износи 3 : 1 (Град Београд у односу на Јабланички округ).

1.3. Помоћ сиромашнима

Становништво обухваћено програмима државне помоћи и подршке

Два основна вида новчаних накнада које држава намењује сиромашнима у Србији јесу материјална давања у области социјалне заштите (материјално обезбеђење породице и додатак за негу и помоћ другог лица) и материјална давања из области дечије заштите (накнада за време породилског одсуства и одсуства с рада због неге детета, дечји додатак и родитељски додатак). Према подацима Министарства рада и социјалне политике (Извештај о раду за 2009. годину), 2009. године у области социјалне заштите било је 198.243 лица обухваћено следећим материјалним давањима:

- материјалним обезбеђењем (МОП) за просечно 59.067 породица, тј. за 151.504 лица с месечним износом од око 366 милиона динара;
- додатком за негу и помоћ другог лица за просечно 46.739 лица с месечним износом од око 485 милиона динара.

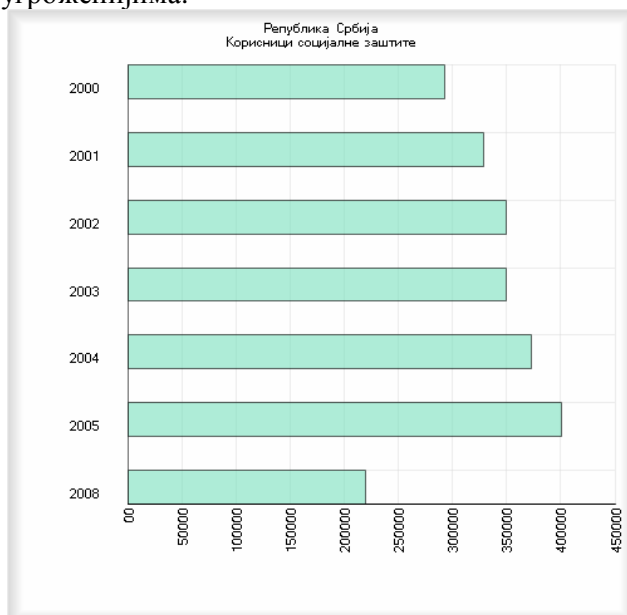
Поред тога, 2009. године у области дечије заштите било је укупно 478.439 лица обухваћено следећим материјалним давањима:

- накнадом зараде за време породилског одсуства, одсуства с рада ради неге детета и одсуства с рада ради посебне неге детета – у извештајном периоду право на накнаду зараде за време породилског одсуства остварило је просечно месечно 30.568 корисника, а исплаћена средства износе 18.034.390.399,05 динара (реализовано из средстава Министарства рада и социјалне политике 16.572.176.610,05 динара, а из буџетског фонда 1.462.213.789,00 динара);
- родитељски додатак остварило је просечно месечно 62.558 корисника за 61.406 деце, а исплаћена средства износе 4.246.213.848,00 динара; од чега је из средстава Министарства рада и социјалне политике реализовано 4.236.399.083,00 динара, а из буџетског фонда 9.814.765,00 динара;
- дечји додатак остварило је просечно месечно 203.403 корисника за 386.465 деце, а исплаћена средства износе 8.222.541.306,43 динара, (реализовано из средстава Министарства рада и социјалне политике 7.436.138.934,43 динара, а из буџетског фонда 787.402.372,00,00 динара).

Број домаћинстава која користе МОП био је 2008. године знатно већи него 2007. године, али се број породица које су 2009. године користиле МОП

незнатно смањио у односу на 2008. годину (59.067 у односу на 59.210). С друге стране, број домаћинстава која користе МОП још не прелази 3 % укупног броја домаћинстава у Републици Србији.

Укупан број корисника социјалне заштите смањен је од 2005. до 2008. године за више од 40 % као резултат новоусвојених законских решења, чији је циљ био боља „усмереност” социјалних давања, тј. циљ је био да највећи део помоћи даје најугроженијима.

Извор: База података DevInfo на основу података Министарства рада и социјалне политике и Центара за социјални рад, 2009.

Слика 1.2. Број корисника социјалне заштите у Републици Србији 2000–2008.

1.4. Животни услови

Процент изграђених социјалних станова у односу на укупан број завршених станова

Социјално становање у Републици Србији није било регулисано законом у претходном периоду. Народна скупштина усвојила је у другој половини 2009. године Закон о социјалном становању, који дефинише социјално становање и прописује услове за решавање стамбених питања за домаћинства која из социјалних и економских разлога не могу себи да обезбеде стан по тржишним условима. Закон предвиђа и формирање Агенције за становање, која ће као непрофитна стамбена организација подстицати изградњу социјалних станова. Влада је обавезна да донесе Националну стратегију социјалног становања, која ће представљати оквир за конкретне програме у тој области. Имајући све то у виду, сада се не може дати конкретна процена вредности индикатора, па ће то бити учињено у наредном извештају.

2. УПРАВЉАЊЕ

2.1. Корупција

CPI – индекс перцепције корупције

Индекс перцепције корупције у Републици Србији за 2009. годину износио је **3,5** и по том показатељу, Република Србија се налазила у групи земаља које имају знатне проблеме с корупцијом, тј. налази се на 83. месту листе Transparency International. Индекс перцепције корупције порастао је са 3,4 2008. године на 3,5 2009. године, што представља минимално побољшање. Република Србија је још далеко од вредности 5 индекса перцепције корупције, што се сматра сносљивим степеном распрострањености корупције. Иако је Национална стратегија за борбу против корупције усвојена још 2005. године, с њеном применом се касни, а спровођење обавеза се у претходном периоду није пратило на задовољавајући начин. Оснивање Агенције за борбу против корупције 2009. године представља снажан подстицај у борби против корупције, па се може очекивати да се у наредним годинама побољша индекс перцепције корупције.

Степен општег поверења грађана

У претходном периоду није вршено испитивање степена општег поверења грађана, па нема података о том индикатору.

2.2. Криминал

Број забележених криминалних дела насиља на 100.000 становника

Према подацима Министарства унутрашњих послова (Резултати рада Министарства унутрашњих послова, 2009), током 2009. године смањен је укупан криминал за 1.442 кривична дела (са 94.270 кривичних дела у једанаест месеци 2008. године на 92.828 кривичних дела у истом периоду 2009. године). Већина полицијских управа бележи смањење укупног криминала, а значајна је чињеница да је то смањење забележено на подручју највећих градских центара, и то у Београду (1.000 кривичних дела мање), Нишу и Крагујевцу. Смањен је општи криминал за 1.774 кривична дела (са 83.413 на 81.639 кривичних дела). Смањен је и број кривичних дела против живота и тела и кривичних дела против имовине, што је врло значајна чињеница јер су имовински деликти најзаступљенији облик општег криминала у Србији. Такође, смањена су и кривична дела против опште сигурности, а смањује се и број лакших кривичних дела општег криминала. Смањен је број тежих кривичних дела општег криминала, и то убистава у покушају, тешких телесних повреда, силовања, силовања у покушају, тешких крађа, разбојничких крађа, изнуда и неовлашћеног коришћења туђег возила.

2.3. Ефикасност државне управе

Степен ефикасности е-Владе

Прва електронска седница Владе одржана је 11. јуна 2009. године, чиме је отворено ново поглавље у вођењу државних институција. Сви чланови Владе имају свој лаптоп који им омогућава одржавање таквих седница и сталну међусобну комуникацију, што је значајан напредак у односу на период пре 2008–2009. године. Електронске седнице подразумевају седницу „без папира”, и укључују примену електронског тока докумената, у свим одељењима, као и припрему материјала за седнице Владе.

Влада је 1. октобра 2009. године усвојила Стратегију за развој е-управе са Акционим планом за спровођење Стратегије од 2009. до 2013. године. Основни документ за ту стратегију јесте „Акциони план е-управе и 2010: Убрзавање е-управе у Европи за добробит свих”, који је прихватила Европска комисија 2006. године. Акциони план је саставни део „и 2010 – Европско информационо друштво за раст и запошљавање”, која је оквир политике за информационо друштво и медије у Европској унији. Влада је прихватила поменути иницијативу као општи оквир за развој информационог друштва. Електронски (дигитални) сертификати намењени су свим учесницима електронског пословања у Републици Србији, и физичким и правним лицима (државна управа, локална самоуправа, јавне службе, предузећа, банке, осигуравајућа друштва, организације, институције...). Регистрована су сертификациона тела за издавање квалификованих електронских потписа, прво 19. децембра 2008, Јавног предузећа ПТТ Србија, а у Министарству унутрашњих послова тај посао је завршен 29. децембра 2009. године. Електронски подаци су заштићени успостављањем инфраструктуре јавних и приватних кључева – *Public and Private Key*, а применом асиметричних криптографских алгоритама и технологије дигиталног потписа остварују се безбедносне функције у савременим рачунарским мрежама: безбедна провера аутентичности стране која је послала дигитално потписану поруку, заштита интегритета података у поруци која је послата и непорецивост потписника за садржај одређене поруке.

Та врста заштите је прописана стандардима према којима су успостављени *Country Signing CA* и *Document Signer CA*. У току су припреме механизма да се сваки *Document Signer CA* сертификат који је сачинила Република Србија проследи међународној организацији. Припрема се и билатерална размена *Document Signer CA* сертификата између држава (Влада Републике Србије, Извештај о напретку Републике Србије у достизању циљева Лисабонске агенде за период 2007–2009. године, 2010).

3. ЗДРАВЉЕ

3.1. Смртност

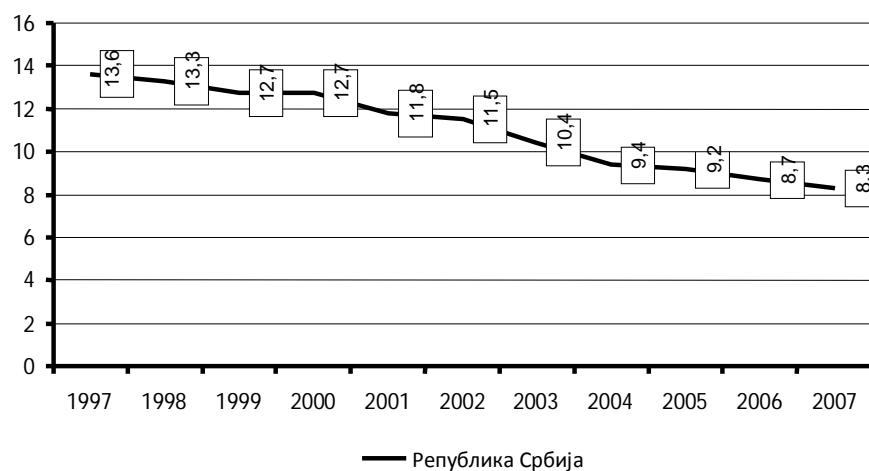
Стопа смртности деце испод пет година

Смртност деце испод пет година у Републици Србији била је 2008. године **7,8** на 1.000 живорођених (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010). То показује тенденцију смањења у дужем периоду и на нивоу је земаља у окружењу или земаља нових чланица ЕУ. С друге стране, вредност тог индикатора у Републици Србији је изнад вредности просека ЕУ, који је према подацима Светске здравствене организације у 2007. години, износио 5,47 на 1.000 живорођених.

Највећи удео у смртности деце испод пет година јесте смртност одојчади. Смртност деце до навршене прве године (морталитет одојчади) смањен је са 11,6 на 1.000 живорођених (1998) на 6,7 на 1.000 живорођених (2008). Међутим, вредност тог показатеља је још изнад вредности које се бележе у земљама ЕУ (4,6 на 1.000 живорођених) и Евро А-групе¹ (3,9 на 1.000 живорођених) (Министарство здравља, План развоја здравствене заштите Републике Србије 2010–2015, Нацрт).

Стопа смртности деце испод пет година знатно је виша у ромској популацији у Републици Србији. Према подацима UNICEF-а, стопа смртности деце испод пет година и стопа смртности одојчади у ромским насељима 2005. године била је 29, односно 25,9 на 1.000 живорођених – што је знатно изнад просечне вредности у Републици Србији.

¹ Евро-група А (Еур-А) је најпрестижнија од пет група европских земаља чланица СЗО које су класификоване према стопи смртности деце узраста до пет година и одраслих мушкараца старости од 15 до 59 година, с обзиром на то да је чине земље с најнижом стопом умирања деце и одраслих. У групи (Еур-А) налази се 27 земаља: Андора, Аустрија, Белгија, Хрватска, Кипар, Чешка, Данска, Финска, Француска, Немачка, Грчка, Исланд, Ирска, Израел, Италија, Луксембург, Малта, Монако, Холандија, Норвешка, Португалија, Сан Марино, Словенија, Шпанија, Шведска, Швајцарска и Велика Британија.

Извор: Републички завод за статистику.

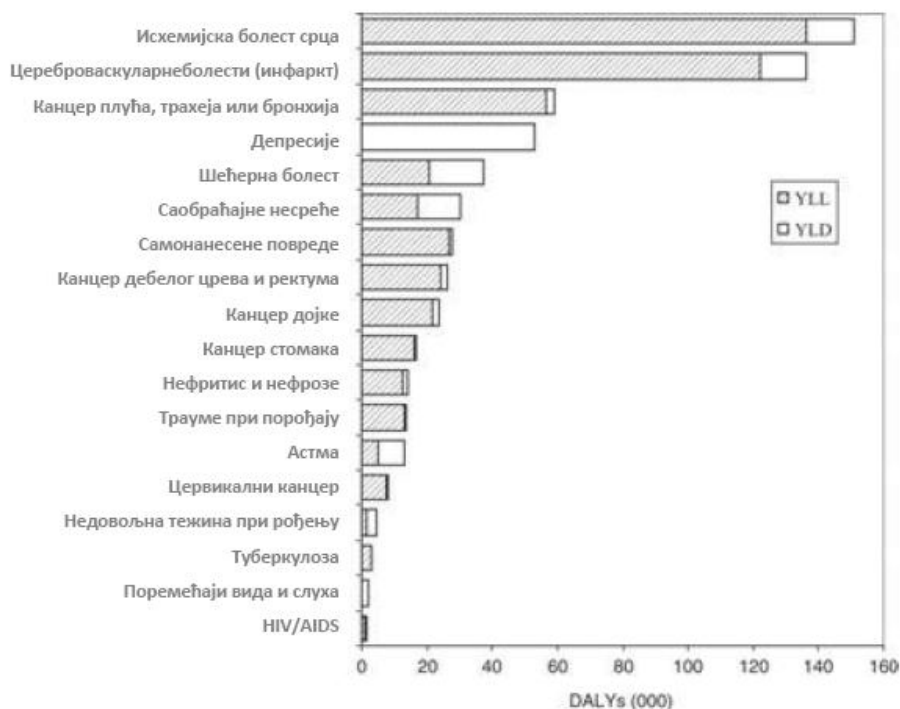
Слика 3.1. Стопа смртности деце до пет година старости на 1.000 живорођене деце.

Очекивано трајање живота у добром здрављу

Очекивано трајање живота у добром здрављу (*healthy life expectancy*) не прати се као индикатор у Републици Србији. Очекивано трајање живота у Републици Србији 2008. године износило је **73,7 година** (71,1 годину за мушкарце и 76,2 године за жене). Иако тај показатељ бележи благу тенденцију пораста у односу на претходне године, то је за око шест година мање од просека у земљама ЕУ. Према подацима УНЕСЕ, очекивано трајање живота за популацију изнад 65 година у Србији је 2008. године износило 14,6 година, што је мање него у земљама у окружењу (на пример Румунија 15,7, Мађарска 16,0) и у земљама ЕУ.

Године живота с неспособношћу / инвалидитетом (показатељ DALY)

Последњи доступни подаци за процену година живота с неспособношћу (Disability Adjusted Life Expectancy – DALY) у Србији су за 2000. годину. Према тим подацима, исхемијске болести срца, кардиоваскуларне болести, канцер плућа, депресивни поремећаји и шећерна болест били су узроци за близу 70 % година живота с неспособношћу или инвалидитетом. Показатељ DALY за исхемијску болест срца мушкараца износио је 2000. године **26,1**, а жена **18,1** (Јанковић и др., *The burden of disease and injury in Serbia, The European Journal of Public Health, 2007*). Цереброваскуларне болести и инфаркт миокарда као други најзначајнији узрок, код мушкараца су у истој години проузроковали вредност показатеља DALY од **17,9**, а код жена **18,1**. Интересантно је да је депресија међу женама била високо заступљена, с високом вредношћу показатеља DALY од **8,7**.

Извор: Јанковић и др., The burden of disease and injury in Serbia, The European Journal of Public Health 2007.

Слика 3.2. Вредности показатеља DALY за различите болести и повреде у Републици Србији 2000. године.

3.2. Обезбеђење здравствене бриге

У последњих неколико година у здравственом сектору Србије реализоване су веома значајне активности које подржавају равноправан и једнак приступ здравственој заштити. Усвојен је низ законских, подзаконских, програмских и стратешких докумената на републичком и локалним нивоима. Унапређени су механизми за праћење здравственог стања и коришћења здравствене службе, као и за остваривање превентивне здравствене заштите. Учињени су значајни помаци када је у питању доступност здравствених услуга за угрожене групе становништва бројним пројектима и недавно усвојеним подзаконским документима.

Процент становништва с приступом примарној здравственој заштити

У Републици Србији је, према подацима Републичког завода за здравствену заштиту закључно са 31. децембром 2009. године, било обавезно здравствено осигурано 6.786.333 грађана, што је **92,5 %** укупне популације (процена броја становника РС 1. јануара 2009). Од тога по основу запослености осигурано је 2.958.668 лица (43,60 % од укупног броја обавезно осигураних лица), 1.842.066 пензионера (27,14 %) и 1.210.157 лица чије се осигурање финансира из буџета Републике Србије (17,83 %). Остало чине пољопривредници, лица која самостално обављају делатност, незапослени и друга лица.

Услуге у примарној здравственој заштити данас у Републици Србији пружа 157 домова здравља и њихових огранака – здравствених станица и амбуланти. Осим тога, примарну здравствену заштиту пружају и заводи за здравствену заштиту и апотеке. Мрежа примарне здравствене заштите је задовољавајућа – све општине имају домове здравља. Од најближе установе примарне здравствене заштите удаљено је мање од 15 минута вожње чак 98,6 % становништва, а скоро целокупно становништво мање од 30 минута вожње. У припреми је Стратегија развоја примарне здравствене заштите (Министарство здравља, Смернице здравствене политике за јачање система примарне здравствене заштите 2010–2015), која се реализује у оквиру пројекта „Политика примарне здравствене заштите на Балкану”, као и низ пратећих докумената.

Процент жена које користе неку савремену методу контрацепције

У 2006. години од укупног броја жена репродуктивне доби које су имале сталног сексуалног партнера **37,3 %** је користило контрацептивна средства (пилулу, интраутерину спиралу, локална хемијска средства, кондом, дијафрагму) (Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батуг”, Здравствено-статистички годишњак Србије за 2008. годину, 2009). И поред тога што је проценат жена које користе савремене методе контрацепције мало виши него 2000. године, у планирању породице још се примењује намерни прекид трудноће уместо модерних метода контрацепције. Истовремено се запажа и нижа стопа намерних побачаја, како међу женама репродуктивне доби, тако и међу адолесценткињама (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010). Стопа намерних побачаја жена репродуктивне доби 2000. године износила је 2.069,5 на 100.000 жена репродуктивне доби, а 2007. године – 1.149,4 на 100.000 жена репродуктивне доби.

3.3. Здравствени статус и ризици и ризици по здравље

Један од значајних показатеља здравственог стања и квалитета живота је перцепција здравља, која укључује индивидуалну процену физиолошког, физичког, психолошког и социјалног благостања и ефекте здравља на друге аспекте живота, односно индивидуалне могућности и самопоштовање. У Србији је 2006. године само 15,7 % одраслог становништва своје опште здравствено стање процењивало као лоше или врло лоше (Министарство здравља Републике Србије, Истраживање здравља Републике Србије, Финални извештај, 2006). Тај проценат је већи у источној (15,8 %) и југоисточној Србији (16,6 %). Сваки пети одрасли становник југоисточне Србије процењује да се његово здравствено стање погоршало у последњој години, што је за близу 3 % више од просека у Србији. С друге стране, проценат одраслог становништва који има пожељан (исправан) став о одговорности за сопствено здравље у југоисточној Србији виши је од просека у Републици Србији.

Преваленција пушења код деце узраста од 13 до 15 година

Пушење међу школском децом узраста 13–15 година опада, па је преваленција пушења у тој групи била 16,9 % 2003, а **10,4 %** у истраживању 2008. године. Позитивна промена у вези с пушењем запажена је и у

истраживању здравља становника Србије, које такође показује да је проценат младих узраста од 15 до 19 година који пуше повремено или стално од 2000. до 2006. опао са 22,9 % на 15,5 % и да је порастао проценат оних који никада нису пушили (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010).

Преваленција пушења код одраслих који имају више од 20 година

Према подацима Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, У Србији је 2006. године **33,6 %** одраслих становника пушило (свакодневно или повремено), што је мање него 2000. године (40,5 %). Свакодневно је пушило 27,7 % одраслих становника, односно скоро свака четврта жена (23,7 %) и сваки трећи мушкарац (32,5 %). Дневно се попуши најмање милион паклица цигарета, а од последица пушења у Србији умре 15 % укупног броја умрлих, и то највише због плућних, кардиоваскуларних и малигних болести. Скоро две трећине одраслих изложено је дуванском диму у својој кући, а на радном месту 44,9 % запослених. У мају 2010. године усвојен је Закон о заштити становништва од изложености дуванском диму, који треба да допринесе да се додатно смањи број активних пушача и последице које проузрокује пушење.

Број самоубиства

Према подацима Светске здравствене организације, у Републици Србији је 2006. године забележено **19,5** самоубиства на 100.000 становника, што представља незнатни пораст у односу на претходни период. На самоубиство се много чешће одлучују мушкарци (28,4 на 100.000 становника 2006. године) него жене (11,1). По броју самоубиства Србија је у рангу са Чешком Републиком (20,7), Словенијом (19,8) или Мађарском (21,5), али знатно заостаје за Аустријом (15,6), Румунијом (12,5), Бугарском (9,5), Босном и Херцеговином (11,8) или Македонијом (6,8). Преваленца суицидног понашања и тренд пораста броја самоубиства може се повезати пре свега са економским тешкоћама појединаца, кризом у породици и породичним односима, као и губитком перспективе. Видљиво је да је од 2002. до 2004. године број самоубиства био значајно мањи него пре и после тог периода, што се може објаснити порастом животног стандарда и повећаним очекивањима после дуготрајног периода економске и друштвене стагнације у деведесетим.

4. ОБРАЗОВАЊЕ

4.1. Ниво образовања

Процент становништва са ВСС

Процент становника с високом стручном спремом порастао је на **11,9 %** 2009. године у односу на 11,0 % у 2008. години, ако се пореди са укупним становништвом, али и ако се рачуна само у односу на становнике старије од 15 година.

Табела 4.1. Процент становника с високом стручном спремом.

Показатељ	Вредност у %	
	2008.	2009.
ВСС/укупном становништву	11,0	11,9
ВСС/становништво старије од 15 г.	13,1	14,1

Извор: Републички завод за статистику, 2009.

Повећање броја становника с високом стручном спремом може се оценити као успешно, јер показује, макар само у формалном смислу, да се све већи проценат становништва опредељује за стицање високе стручне спреме. То је, с једне стране, последица чињенице да сва истраживања показују да су особе са ВСС у категорији оних с највишим просечним платама, а с друге стране, у последњих неколико година отворен је велики број приватних факултета и струковних школа, што је пружило много шири избор у могућностима стицања ВСС. Међутим, ситуација је лоша у сеоским срединама југоисточне Србије и ромским насељима. Просечан образовни ниво у Србији бележи раст у односу на претходни период, али тај раст није довољан у поређењу са земљама у окружењу и, посебно, са земљама ЕУ. Са 3,2 % студената укупне популације 2007. године, Србија се налази при дну лествице европских земаља (просек ЕУ је 3,7).

4.2. Писменост

Стопа писмености одраслих

Подаци о писмености одраслог становништва не могу се релевантно коментарисати јер су последњи доступни из званичног пописа становништва од 2002. године, што значи да су застарели и нису сасвим поуздани. Новији детаљнији подаци за тај показатељ нису доступни.

Према попису 2002. године, у Републици Србији је било 232.925 неписмених становника старијих од 10 година, тј. **3,45 %**. Гледано према полу, много мање је неписмених мушкараца, тј. 1,08 %, док је неписмено 5,66 % жена. Према просечној старости неписмених особа, уочава се да се ради о старијим особама, јер је тај показатељ за мушкарце 57,22 године, а за жене 69,72 године. То показује да је неписменост женског становништва везана углавном за раније генерације, док се млађе женске особе све више опредељују за редовно школовање и самим тим описмењавање. Гледано по деловима Србије, неписменост је највиша у централној Србији (3,83 %, са екстремом од 6,88 % неписменог женског становништва), док је у АП Војводини неписмено 2,41 % становништва старијег од десет година.

4.3. Ниво образованости становништва

Образовна структура становништва према попису из 2002. је неповољна: 3,4 % укупног становништва је потпуно неписмено, 21,8 % нема завршену основну школу, 23,9 % становништва има основно образовање, 41,1 % средње, 4,5 % више и 6,5 % високо образовање.

Према статистичким подацима, у Републици Србији школске 2007/08. године предшколско и основно образовање обухвата око 815.000 становника,

средње образовање 283.000 становника и више и високо 237.000 становника. Тенденција повећања уписа на више школе и факултете до 2007. није настављена у школској 2008. години, тј. на више школе и факултете 2008. године уписано је 0,5 % мање него 2007. године.

Образовна структура укупног становништва старијег од 15 година, према анкети из 2009. године је следећа: 3,2 % без школе, 34,7 % нижи ниво, 48,0 % средње и 14,1 % високо образовање. У укупном становништву старијем од 15 година проценат оних који имају средње образовање у земљама у којима је спроведена анкета, по подацима за 2009. годину, кретао се у распону од најнижих 18,6 % у Турској до највиших 71,2 % у Чешкој.

У Србији има 48,0 % становника са завршеном средњом школом што је изнад нивоа Европске уније, док је у односу на неке земље окружења тај проценат низак. У 27 земаља Европске уније, просечно 44,4 % становника има средње образовање.

Стопа уписа у основне и средње школе

Према подацима Републичког завода за статистику, у Републици Србији је основним образовањем 2008. године било обухваћено **95,7 %** деце, што је за 1,8 % мање него 2005. године (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Милеијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010), али се налази у границама забележеним у претходне две године (2006. године 94,6 %, 2007. године 95,8 %). У укупној популацији број деце која се уписују у основну школу мањи је за око 5 %, али је тај проценат много већи у популацији сеоске деце (више од 20 %). Основну школу заврши 74 % деце са села. Највећи проценат деце која нису у образовном систему и даље је из ромских породица (21,6 %), из сиромашних породица (11,8 % у односу на просек 1,6 %) и недовољно образованих породица (4,4 %) (Републички завод за статистику, Статистички годишњак за 2007). Између 2002. и 2007. године повећао се проценат сиромашне деце која нису у образовном систему: 2002. године 6 % деце из породица које живе испод линије сиромаштва није било у образовном систему, а 2007. године 12 %.

Стопа уписа у средње школе у Србији 2008. године износила је **81,58 %**, према подацима Републичког завода за статистику, што представља благи раст у односу на 2005. годину (76,4 %). Према анкети о животном стандарду, 2007. години у образовни систем није било укључено 16,7 % младих од 15 до 19 година, при чему је знатно мање од просека било обухваћено образовним системом младих из породица у којима је носилац домаћинства ниског образовања, младих из сиромашних породица, Рома, као и избеглих и интерно расељених лица. Значајно осипање на преласку из основног у средње образовање бележи се у ромској популацији у којој је проценат уписа у основну школу 73 %, а у средњу 38 %.

Процент завршавања средњошколског образовања је у опадању.

Наведени подаци морају се узети са резервом јер још не функционише Јединствени информационални систем у просвети, па не постоје подаци о одређеном броју деце која никада нису ушла у образовни систем.

5. ПОПУЛАЦИЈА

5.1. Становништво

Стопа раста укупне популације

Становништво Србије се налази на прагу демографске старости, што је последица различитих фактора, пре свега опадања наталитета и стопе природног прираштаја, као и веће смртности него осамдесетих година прошлог века. Процењен број становника у Републици Србији за 2009. годину износио је 7.334.935 (Републички завод за статистику), што је за **0,21%** мање него 2008. године. У односу на пописну 2002. годину број становника Србије опао је за 2,17 %. Наталитет је од 2004. до 2008. године опао са 10,5 на 9,4 живорођених на 1.000 становника. Стопа природног прираштаја у истом периоду опала је са -3,5 на -4,6 2008. године. С друге стране, стопа морталитета је остала иста (14 на 1.000 становника). Број живорођене деце на 100 умрлих 2008. године био је веома неповољан (67,3) и бележи пад у односу на 2004. годину (75).

Стопа укупног фертилитета

У Републици Србији 2008. године било је од укупне популације 23,19 % жена у фертилитетном добу од 15 до 49 година, а становништво од 65 и више година старости чинило је 17,18 % популације. Стопа укупног фертилитета у Србији износила је **1,4** 2008. године (Републички завод за статистику, 2009). Фертилитет бележи непрекидан неповољан тренд дужи низ година. Број живорођене деце на 1.000 жена у репродуктивном добу 2007. године био је 22,3, што је мање него 2000. године, када је тај показатељ износио 26,3 (Републички завод за статистику, 2008). С таквом стопом укупног фертилитета Србија се сврстава у групу земаља које не могу да обезбеде ни просту репродукцију становништва. Повећање стопе укупног фертилитета је један од стратешких циљева Стратегије подстицања рађања која је усвојена 2008. године.

Однос зависности старог становништва

Коефицијент зависности старог становништва у Србији 2007. године износио је **25,6**, што је за 1,2 % више него пописне 2002. године. С таквим односом Република Србија се сврстава у групу земаља са изражено старом популацијом у односу на просек ЕУ (25,2). Број деце до 14 година у укупној популацији непрестано опада (у последњем међупописном периоду са тај број је опао са 19 % на 16 %). Индекс старења (однос броја старог и младог становништва) такође је изузетно висок у Републици Србији (чак 105,9 2008. године).

Показатељи унутрашњих миграција становништва

Република Србија нема организовану годишњу статистику унутрашњих миграција становништва, па се не може адекватно проценити тај показатељ. Стратегијом развоја званичне статистике у Републици Србији од 2009. до 2012.

године, коју је Влада усвојила 2009. године, предвиђено је да се у наредном периоду прате унутрашње миграције и обезбеде подаци о броју и територијалној подели миграната према демографским, етничким и економским обележјима.

5.2. Туризам

Туристички промет у главним туристичким регијама и дестинацијама

Према званичним подацима Републичког завода за статистику, туризам учествује са 2,5 % у бруто домаћем производу. Током 2009. године у Републици Србији је евидентирано око 2.021.166 туриста, а туристички промет од јануара до октобра 2009. године износио је 1.802.586 туриста (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Најпосећенији градови су Београд, Нови Сад и Ниш, а најпосећеније туристичке дестинације су: Врњачка Бања, Сокобања, Златибор, Копаоник, Тара, Дивчибаре итд. Међу градовима, Београд је имао највише туриста 2009. године – 576.540 (1.186.867 ноћења) и Нови Сад – 83.981 (161.709 ноћења). Од бањских места најпопуларнија су Врњачка Бања са укупно 147.611 туриста (609.035 ноћења) и Сокобања са 55.313 туриста (321.252 ноћења). Од планинских места највише туриста и ноћења било је на Златибору – 93.093 туриста (388.977 ноћења), на Копаонику – 67.385 туриста (323.651 ноћења), на Тари – 50.097 туриста (165.386 ноћења) и Дивчибарама – 30.804 туриста (139.165 ноћења). Остала туристичка места имала су укупно 525.263 туриста и 1.251.409 ноћења (Републички завод за статистику, Туристички промет у Републици Србији, јануар 2010).

Маја 2009. године донет је нови Закон о туризму („Службени гласник РС”, број 36/09) којим се прописују и уређују услови и начини планирања и развоја туризма. Законом су утврђени услови за проглашење и одрживо коришћење туристичког простора.

6. ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

6.1. Макроекономске перформансе

БДП по становнику

У условима светске економске и финансијске кризе био је неминован пад БДП-а и у Србији. Тај пад је према последњим доступним проценама износио око 3 % 2009. године и то је први пут у последњих девет година да је БДП смањен. Међутим, када се узме у обзир структура стварања и расподеле БДП-а у Републици Србији, може се оценити да је пад тог индикатора само убрзан и појачан кризом, а да би БДП пао пре свега због тога што се не предузимају структурне промене и реформе које ка томе воде.

Табела 6.1. БДП по становнику

Развојни индикатор	Јединица	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
БДП по становнику	ЕУР	1.723	2.162	2.338	2.556	2.736	3.174	4.002	4.500	
БДП по становнику (PPS)	ЕУ = 100	21,3	25,7	26,1	28,9	31,8	33,3	34,4	36,0	-
Раст БДП	Реални раст	5,6	3,9	2,4	8,3	5,6	5,2	6,9	5,5	-3,0

Извор: Републички завод за статистику, 2009.

<i>Процент учешћа инвестиција у БДП-у</i>

Као последица кризе, 2009. године је драстично смањен обим предузетих инвестиција, због чега је њихово учешће у расподели БДП-а пало са више од 23 % у претходним годинама на свега **18,2 %** у прошлој години. Паралелно с тим, смањена су директна страна улагања мерено као учешће у БДП-у са 5,3 % 2008. године на 4,4 % 2009. године.

Табела 6.2. Процент учешћа инвестиција у БДП-у.

Развојни индикатор	Јединица	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Бруто инвестиције	% БДП	10,7	12,4	16,7	19,2	19,0	20,8	23,4	23,0	18,2
Стране директне инвестиције	% БДП	1,4	3,1	6,9	4,1	6,1	14,1	6,2	5,3	4,4

Извор: Републички завод за статистику, 2009.

<i>Унутрашњи и спољни дуг</i>

Неповољна кретања у производњи и запослености одразила су се и на текућу ликвидност у домаћој економији. Наиме, велики дефицити који су настали услед лошијег пуњења буџета и недостатка свежег капитала за финансирање производње, надомештани су повећаним спољним задужевањем и порастом дефицита јавне потрошње. То се уочава из следеће табеле:

Табела 6.3. Унутрашњи и спољни дуг.

Развојни индикатор	Јединица	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Текући плат. дефицит	% БДП	- 2,5	- 8,2	- 7,2	-11,9	- 8,9	-13,3	-15,6	-17,1	- 5,7
Спољни дуг	% БДП	98,3	67,2	62,3	54,3	64,2	63,3	60,2	64,5	74,1
Буџетски суф. / деф.	% БДП	- 0,5	- 2,6	- 2,7	0,7	1,0	- 1,6	- 1,9	- 2,5	- 4,1

Извор: Републички завод за статистику, 2009.

Као једино повољно из дате табеле може се оценити значајан пад текућег платног дефицита (смањење са више од 17 % на 5,7 % БДП-а), али то је последица пре свега смањеног обима укупне спољне трговине, па и извоза Републике Србије.

Кретање индекса цена на мало

На крају, у анализи економског развоја Републике Србије 2009. године, односно макроекономских перформанси, мора се истаћи да је упркос свим недаћама и тешкоћама у којима је домаћа економија пословала у протеклој години, очувана ценовна стабилност. Наиме, стопа инфлације од децембра 2009. године до децембра 2008. била је **10,4 %**.

Табела 6.4. Кретање индекса цена на мало.

Развојни индикатор	Јединица	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Инфлација (дец. / дец.)	Стопа раста	40,7	14,8	7,8	13,7	17,7	6,6	10,1	6,8	10,4

Извор: Републички завод за статистику, 2009.

6.2. Запосленост

Стопа незапослености

У следећој табели дати су подаци о запослености и незапослености у Републици Србији, као и по појединим категоријама и деловима земље.

Табела 6.5. Стопе запослености и незапослености по анкети о радној снази за становништво 15–64.

Запосленост	октобар 2008.	октобар 2009.
Стопа запослености	53,3	50,0
Стопа незапослености	14,7	17,4
Стопа незапослености мушкараца	12,7	16,1
Стопа незапослености жена	17,3	19,1
Стопа незапослености младих узраста 15–24	37,4	42,5

Извор: Анкета о радној снази, Републички завод за статистику, 2009.

Табела 6.6. Стопе незапослености по анкети о радној снази за становништво које има 15 и више година.

Регион	октобар 2008.	октобар 2009.
Централна Србија	13,8	17,2
Београд	14,2	13,4
АП Војводина	14,2	18,3

Извор: Анкета о радној снази, Републички завод за статистику, 2009.

Стопа запослености

Запосленост у Републици Србији је 2009. године мања него претходне године, што је могло и да се очекује с обзиром на пад БДП-а и стање како домаће привреде, тако и привреде у окружењу.

Стопа запослености је опала за 0,8 % од априла до октобра 2009. године, али тај пад је значајно мањи него у претходном периоду (2,5 % од октобра 2008. године до априла 2009. године). Број запослених лица 15–64 године смањен је за око 36.000 лица, односно 1,5 % (са 2.486.734 лица у априлу 2009. године на 2.450.643 лица у октобру 2009. године). Тај пад броја запослених је за 4,5 % мањи него од октобра 2008. године до априла 2009. године.

Стопа незапослености

Стопа незапослености (15–64) у октобру 2009. године је за 2,7 % већа него у октобру 2008. године, док се број незапослених лица повећао за око 60.000 у истом периоду (са 457.205 у октобру 2008. повећао се на 516.990 у октобру 2009. године).

Стопа незапослености жена

Стопа незапослености жена (15–64) у октобру 2009. године је за 1,8 % већа него у октобру 2008. године. Незапосленост жена у Републици Србији је израженија од незапослености мушкараца. Разлика у стопи незапослености између жена и мушкараца у Републици Србији 2009. године смањена је на 3,0 %.

Стопа незапослености лица од 15 година до 24 године

Незапосленост младих у доби 15–24 у Републици Србији веома је изражена и знатно је изнад опште стопе незапослености. Подаци показују да је стопа незапослености младих у октобру 2009. године порасла на 42,5 % (5,1 % у односу на октобар 2008. године).

Кретање незапослености по регионима

Разлике у степену развијености (просечна зарада, национални доходак, степен миграција, запосленост и стање на тржишту рада) територијалних делова Републике Србије веома су изражене. Стање у погледу запошљавања у појединим регионима такође указује на то да је неравномеран регионални развој Србије. Стање у јужним деловима земље неповољније је него у северним деловима земље, као што је неповољније и у сеоским подручјима него у градским. Због недовољне привредне активности и недостатка послова у појединим регионима радна снага се креће ка регионима у којима има већу могућност да се запосли.

6.3. Информационе и комуникационе технологије

Број активних корисника интернета на 100 становника

У Републици Србији је 2009. године било више од 2,2 милиона корисника интернета (од тога је 38,1 % учешће становништва). Приступ интернету има 36,7 % домаћинстава и 94,5 % предузећа. Укупан број корисника интернета већи је него 2008. године за 2,8%, домаћинстава за 3,5%, а предузећа за 3,0%.

У коришћењу интернета Република Србија знатно заостаје за просеком и за већином чланица ЕУ. У Републици Србији је 2009. године само **38 %** појединаца користило интернет (просек ЕУ-27 је 65 %). Слично је и коришћење интернета у домаћинствима (37 %), док је просек ЕУ 65 %.

Иако Република Србија још заостаје у начину приступа интернету у односу на чланице ЕУ (осим Румуније), сталан раст основних перформанси настављен је и 2009. године:

- Има више квалитетнијег широкопојасног – *broadband* приступа интернету. Од укупног броја домаћинстава 22,9 % има широкопојасну интернет конекцију (за 7,4 % више него 2008. године), односно 62 % домаћинстава која имају приступ интернету од куће путем персоналног рачунара користе тај вид интернет конекције;
- Мање се користи приступ интернету модемом – у домаћинствима за 22 % и у предузећима за 17 %;
- Највећи напредак је остварен у DSL (ADSL) приступу интернету (16 % више у домаћинствима, односно 9 % више у предузећима).

Број претплатника мобилних телефона на 100 становника

Република Србија има око 7,5 милиона становника, а око осам милиона претплатника мобилне телефоније.

6.4. Истраживање и развој

Трошкови за истраживање и развој као проценат БДП-а

Према процени Министарства за науку и технолошки развој, за науку је 2008. године укупно издвојено приближно **0,5 %** БДП (од чега су 0,3 % БДП буџетска средства), што је мање него у било којој земљи ЕУ и далеко испод просека ЕУ-27 који износи 1,9 %. Процењује се да је и 2009. године издвојен исти проценат БДП-а за науку у Републици Србији, тј. 0,5 %, с тим што је БДП снижен, што је аутоматски значило и мање средстава за науку и истраживања.

Табела 6.7. Трошкови истраживања и развоја, % БДП

	2005.	2006.	2007.	2008.
ЕУ-27	1,82	1,85	1,85	1,90
Бугарска	0,49	0,48	0,48	0,49
Чешка Република	1,41	1,55	1,54	1,47
Мађарска	0,94	1,00	0,97	1,00
Пољска	0,57	0,56	0,57	0,61
Румунија	0,41	0,45	0,52	0,59

Словенија	1,44	1,56	1,45	1,66
Словачка	0,51	0,49	0,46	0,47
Хрватска	0,87	0,76	0,81	0,90
Македонија	0,24	0,21	-	-
Србија	0,43	0,48	0,50	0,50

Извор: Eurostat, Републички завод за статистику, МНТР.

У Стратегији научног и технолошког развоја Републике Србије од 2010. до 2015. године, наука се посматра као стратешки ресурс земље и планира се повећање издатака за науку на 1,05 % БДП 2015. године.

Циљ ЕУ је постављен у новој Европској стратегији до 2020. године, где се предвиђа да инвестиције у истраживање и развој износе 3 % БДП-а. У земљама ЕУ-27 за науку и истраживање издвојено је 2008. године у просеку 1,9 % (само 35,4 % директно из буџета, 54 % из привреде, а 10,6 % из других националних и међународних извора).

7. ГЛОБАЛНО ЕКОНОМСКО ПАРТНЕРСТВО

7.1. Трговина

Трговински дефицит

Спољнотрговински дефицит Србије 2009. износи **5,2 милијарде евра**, али је мањи него 2008. године за 35,6 %, пре свега зато што је успорена спољнотрговинска размена у свету, а не зато што је повећан извоз и што су побољшане извозне перформансе. Смањење светских поруцбина утицало је на извоз Републике Србије, који од последњег квартала 2008. године бележи пад. Како су успорене привредне активности и у нашој земљи, тако је изражен осетан пад увоза, па је он 2009. године мањи за 32 % (извоз за 24 %) него 2008. године. У робној размени Република Србија једино остварује суфицит са Црном Гором, Босном и Херцеговином и Македонијом, док највећи дефицит бележи са Русијом. Достигнути дефицит у спољнотрговинској размени и начин његовог покрића (дознаке из иностранства, приходи од приватизације и додатно спољно задуживање) постаје ограничавајући фактор у развоју привреде у целини и оптерећује будући економски развој привреде и друштва. Да би се избегла криза спољне ликвидности земље, поред тога што треба обезбедити нове *greenfield* инвестиције, нужно је значајније повећати извоз робе и услуга, пре свега на тржиштима на којима је обезбеђен преференцијални третман за производе из Републике Србије: у ЕУ, земљама ЦЕФТА-е, Русији, Белорусији и Турској.

У следеће две табеле дати су подаци о томе колико је увоз покривен извозом у Србији (у %) и о спољнотрговинском билансу Србије (у мил. ЕУР).

Табела 7.1. Подаци о покривености увоза извозом.

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
УКУПНО	40,4	37,0	36,9	35,5	46,1	48,8	47,6	48,0	53,6

Извор: Републички завод за статистику, 2009.

Табела 7.2. Спољнотрговински биланс Србије.

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Србија	- 4.620	- 5.361	- 7.075	- 8.066	- 5.195

Извор: Републички завод за статистику, 2009.

7.2. Екстерно финансирање

ОДА као проценат БДП-а

Екстерно финансирање било је скоро идентично 2007. и 2008. године. Учешће ОДА као проценат у односу на БДП износио је 2,08 % и **2,09 %** респективно по годинама, тј. износ ОДА био је 838,89 милијарди америчких долара 2007. године и 1.046,67 милијарди америчких долара 2008. године.

8. ПОТРОШЊА И ПРОИЗВОДЊА

8.1. Успостављање равнотеже текуће производње и потрошње

Однос текуће производње и потрошње

Податак за ову категорију није доступан.

8.2. Коришћење енергије

Потрошња финалне енергије по глави становника

Према енергетском билансу који је објавило Министарство рударства и енергетике, учева се пад потрошње примарне и финалне енергије, као и знатно мања увозна зависност него 2008. године. Пад потрошње енергије 2010. године може се очекивати као резултат даљег смањења индустријске активности, што ће се такође одразити и на смањење увозне зависности.

Укупна планирана примарна енергија за потрошњу 2010. године износи 14,644 Мтое, што је за 1 % мање од процењене укупне количине примарне енергије 2009. године од 14,856 Мтое. Потребна количина примарне енергије обезбедиће се 66 % из домаће производње и 34 % из нето увоза. Тако испланирана количина примарне енергије повећава увозну зависност за 1 % у односу на процењену увозну зависност 2009. године, али мања него претходних година.

Планирано је да се 2010. године потроши 7,623 Мтое финалне енергије, што је 2 % мање од процењене потрошње финалне енергије 2009. године која износи 7,745 Мтое. У потрошњи финалне енергије саобраћај учествује са 25 %, индустрија са 32 %, док остали сектори заједно (домаћинства, пољопривреда и јавне и комерцијалне делатности) учествују са 44 %. Највећи пораст потрошње 2009. године планиран је у домаћинствима, пољопривреди и јавној и комерцијалној делатности, и то за 5 %, док остали сектори бележе смањење потрошње у односу на 2009. годину. У потрошњи финалне енергије по енергентима 2010. године течна горива учествују са 33 %, електрична енергија

са 31 %, чврста горива са 10 %, гасовита горива са 10 % и топлотна енергија са 11 % и геотермална и соларна енергија и огревно дрво заједно са 5 %.

Процењена потрошња финалне енергије 2009. године износи 7,745 Мтое, док потрошња по становнику износи **1,054 toe**.

Енергетска интензивност (утрошена енергија по јединици БДП-а мерено у куповном паритету)

Потрошња енергије у Србији веома је нерационална. Уз изузетно ниску енергетску ефикасност у свим секторима потрошње енергије (индустрији, саобраћају, пољопривреди, јавним и комуналним делатностима и у домаћинствима), карактеристично је и велико коришћење електричне енергије за грејање. Енергетска ефикасност у Србији једна је од најнижих у Европи. Повећање енергетске ефикасности неопходно јер у светској енергетици расту проблеми који се директно одражавају и на енергетску ситуацију у Републици Србији: раст цена енергената (велике осцилације цена енергената на светском тржишту 2008. године) и потребе да се обезбеде дугорочни извори енергије и смањи увозна зависност, као и да се заштити и очува животна средина (Републички завод за развој, Извештај о развоју Србије у 2008, 2009).

Табела 8.1. Потрошња примарне енергије по јединици БДП у Србији.

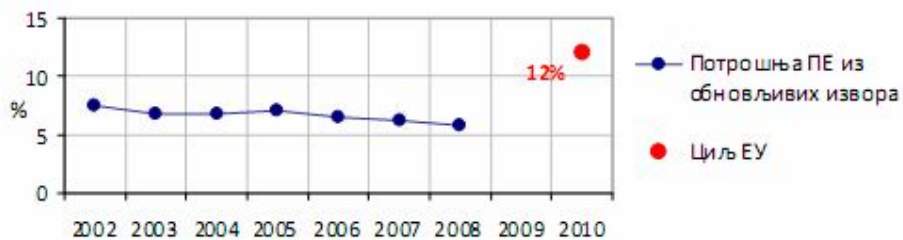
Година	toe / БДП (toe / 2.000 USD)	toe / БДП (toe / 2.000 USD PPP)
2004.	1,456	0,395
2005.	1,3	0,353
2006.	1,282	0,35
2007.	1,203	0,327

Извор: IEA, Energy Balances of Non-OECD Countries, 2009.

То указује на веома високе вредности и само су још неке земље, као Русија, Непал, Молдавија, Азербејџан, Таџикистан и Украјина имале више вредности, док је у развијеним земљама (земље OECD) та вредност износила око 0,17 toe / 000 БДП (у 2.000 USD PPP, исти извор). Значи да је у Србији трошено преко два пута више енергије по јединици бруто домаћег производа него у развијеним земљама, што указује на то да је могућа значајна енергетска рационализација. Уопштено, постоји тренд благог смањења потрошње енергије по јединици бруто домаћег производа. Званични подаци Републике Србије о потрошњи енергије по јединици бруто домаћег производа још нису доступни.

Учешће обновљивих извора енергије у укупној потрошњи примарне енергије

Удео енергије произведене из обновљивих извора 2008. године у односу на укупну потрошњу примарне енергије процењен је на **5,86 %**, и то само ако се рачуна и примарна произведена електрична енергија из хидропотенцијала великих хидроелектрана (а не само потенцијал хидроелектрана до 10 MW). У односу на 2002. годину, када је износио 7,5 %, уочено је лагано опадање тог односа.

Извор: Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008., 2009.

Слика 8.1. Учешће обновљивих извора енергије у потрошњи примарне енергије.

У циљу подстицања коришћења обновљивих извора енергије, 2009. године је донета Уредба о условима за стицање повлашћеног произвођача електричне енергије и критеријумима за оцену испуњености тих услова („Службени гласник РС”, број 72/09), као и Уредба о мерама подстицаја за производњу електричне енергије коришћењем обновљивих извора енергије и комбинованом производњом топлотне и електричне енергије („Службени гласник РС”, број 99/09). Политика подстицаја подразумева гарантоване откупне цене за сву електричну енергију произведену у малим хидроелектранама, постројењима на биомасу, електранама које користе ветар, соларним електранама и електранама које користе биогаз, депонијски или канализациони гас, у периоду од 12 година од почетка производње.

Табела 8.2. Гарантоване откупне цене електричне енергије произведене из обновљивих извора.

Врста електране	Откупна цена (евроценти/kWh)
Мале хидроелектране	7,8–9,7
Постројења на биомасу	11,4–13,6
Биогаз	12–16
Канализациони и депонијски гас	6,7
Електране које користе ветар	9,5
Соларне електране	23

Извор: Министарство рударства и енергетике, 2009.

Циљ Републике Србије јесте да до краја 2012. године повећа производњу електричне енергије произведене из обновљивих извора за 7,4 % – са 9.974 GWh 2007. године на 10.713,1 GWh 2012. године. За остварење постављеног циља планирано је привлачење и ангажовање приватних инвестиција у износу од 200 милиона евра, за финансирање изградње 100 MWe нових капацитета који користе обновљиве изворе, чиме би се до краја 2012. производња „зелене електричне енергије” у односу на 2007. годину повећала за 7,4 % тј. за 735 милиона kWh. То је количина електричне енергије којом је могуће подмирити годишње потребе за енергијом 175.000 домаћинстава (с просечном месечном потрошњом од 350 kWh), при чему би се избегло емитовање близу милион тона CO₂. Планирано је да се до 2012. године изгради најмање 45 MWe (електричне снаге) капацитета у малим хидроелектранама, 45 MWe постројења која користе енергију ветра, пет MWe соларних електрана, два MWe постројења на биомасу и пет MWe на биогаз.

8.3. Стварање отпада и управљање њиме

Стварање отпада

Укупно је 2008. године створено 2,55 милиона тона (**347 kg/становнику/год.**) комуналног отпада, према подацима Агенције за заштиту животне средине. То је у складу и с процењеном количином из Стратегије управљања отпадом за период 2010–2019, коју је Влада усвојила априла 2010. године. Усвојен је Закон о управљању отпадом („Службени гласник РС”, број 36/09) и Закон о амбалажи и амбалажном отпаду („Службени гласник РС”, број 36/09). Законом је предвиђено доношење Правилника о извештавању о отпаду и Правилника о извештавању о амбалажи и амбалажном отпаду који чине основу за добијање података о укупној количини отпада који настаје у Србији. Њихово доношење је у току.

Управљање отпадом и даље је незадовољавајуће. Главни изазови управљања отпадом у Србији још се односе на обезбеђивање добре покривености и капацитета за пружање основних услуга, као што су сакупљање, транспорт и санитарно одлагање отпада. Према процени Агенције за заштиту животне средине, просечно сакупљање отпада износи 60 %. Отпад се сакупља у урбаним срединама, док се у сеоским областима углавном не сакупља организовано. Веома лагано расте број средина у којима је организовано сакупљање отпада, што јесте позитиван тренд, али се и даље говори само о проценама, без детаљних података. У складу с ревидираном Стратегијом управљања отпадом за период 2010–2019, планира се да сакупљањем отпада буде обухваћено 80 % становништва до 2015. године. У Србији се гради неколико регионалних депонија. Постојећи степен рециклаже, односно искоришћења отпада, није довољан. Очекује се напредак у тој области, с обзиром на усвојени законски оквир (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010).

Стварање опасног отпада

Још не постоје поуздани подаци о количини опасног отпада који ствара индустрија, па се вредност тог индикатора не може поуздано одредити. Податке за Интегрални катастар загађивача прикупља Агенција за заштиту животне средине. У новој Стратегији управљања отпадом за период 2010–2019. реално се процењује да се у Републици Србији ствара око **100.000 t/год.** опасног отпада који потиче из свих постројења, укључујући постројења која су дужна да прибаве интегрисану дозволу, док је највеће загађење до сада такође око 100.000 t.

Количина отпада који се подвргава третману

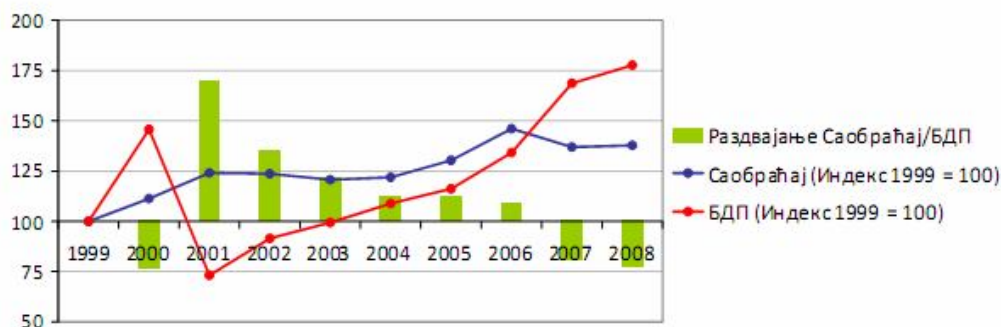
На основу постојећих података није могуће израчунати вредност овог индикатора, јер предузећа која су се бавила третманом отпада нису имала обавезу да прикупљају податке. Новим прописима предвиђено је издавање дозвола за бављење том делатношћу, као и доношење Правилника о извештавању о отпаду и Правилника о извештавању о амбалажи и амбалажном

отпаду који чине основу за добијање података о количини отпада који се подвргава третману у складу са Д и Р листом поновног искоришћења и одлагања отпада. Њихово доношење је у току. Законски основ за управљање отпадом усклађен са захтевима ЕУ успостављен је доношењем Закона о управљању отпадом и Закона о амбалажи и амбалажном отпаду у мају 2009. Подзаконска акта којима се регулише прикупљање података, односно извештавање о управљању отпадом су у процедури усвајања, након чега ће започети сакупљање података за потребе израде низа извештаја о овом индикатору на националном и међународном нивоу.

8.4. Транспорт

Енергетска интензивност саобраћаја

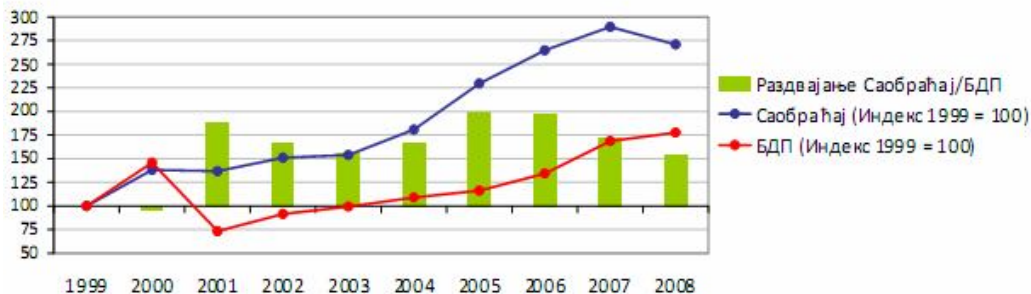
Индикатор потрошње енергије за транспорт у односу на количину терета или број превезених путника и пређено растојање, као и вредност утрошене енергије по јединици новчане вредности остварене у саобраћају није могуће израчунати. Недостају основни подаци о емисијама загађујућих материја из превозних средстава, а подаци о потрошњи горива се могу сматрати непотпуним. Агенција за заштиту животне средине прати индикатор раздвајања (*decoupling*) показатеља обима превоза путника и превоза терета из бруто домаћег производа. Превоза путника чини превоз путника у друмском, железничком и ваздушном саобраћају, а доминира превоз путника у друмском саобраћају са око 80 %. Превоза путника у ваздушном саобраћају се креће око 15 % укупног превоза путника уз благи пораст, док превоза путника у железничком саобраћају минимално опада (Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине у 2008, 2009).

Извор: Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008, 2009.

Слика 8.2. Раздвајање показатеља обима превоза путника из БДП.

Терет се превози у железничком, друмском и водном саобраћају. Највише се терета превеза у железничком саобраћају, тј. 60–65 %. Превоз терета у друмском саобраћају 2007. године и 2008. године благо расте, док превоз терета у водном саобраћају минимално опада, 9–5 %.

Извор: Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008, 2009.

Слика 8.3. Раздвајање показатеља обима превоза терета из БДП.

Саобраћајна инфраструктура свих видова саобраћаја није задовољавајућа. Основни покретач развоја транспорта је превоз терета. Може се рећи да је енергетска интензивност саобраћаја висока, јер је превоз у водном саобраћају, као енергетски повољнијем, веома слабо заступљен.

Према Међународној агенцији за енергију, укупна потрошња енергије у саобраћају 2004. године у Србији износила је 1.794 ktоe, 2005. је износила 1.793 ktоe, 2006. је износила 1.774 ktоe, а 2007. године – 1.849 ktоe (IEA, Energy Balances of Non-OECD Countires, 2009).

9. ПРИРОДНЕ КАТАСТРОФЕ

9.1. Осетљивост на природне катастрофе

Број смртних случајева од природних и технолошких катастрофа

Податак о уделу становништва настрадалог од природних катастрофа (поплаве, суше, земљотреси, клизишта) није познат.

Што се тиче индикатора о броју смртних случајева од технолошких катастрофа (саобраћајне несреће, хемијски акциденти, пожари), за сада се према Републичком заводу за статистику може одредити број смртно настрадалих лица у саобраћајним несрећама и број лица настрадалих у пожарима. У Србији је 2007. године било **955** смртних случајева у саобраћајним несрећама, тј. 13 случајева на 100.000 становника, док су **83** лица живот изгубила у пожарима, тј. једно лице на 100.000 становника. У односу на 2002. годину, постоји тренд пораста смртних случајева од технолошких катастрофа.

Процент становништва који живи у природно ризичним областима

Податак о уделу становништва које живи у областима с ризиком од поплава, земљотреса, клизишта и др. није познат.

У систему ране најаве атмосферских и хидролошких непогода Републичког хидрометеоролошког завода развијени су и успостављени електронски системи „метеоаларм” и „хидроаларм”, за упозорења о појави елементарних непогода на територији Републике Србије. Ти системи су у

периоду 2007–2009. године званично укључени и функционишу у систему Европске уније „Метеоаларм” и „EFAS” (*European Flood Alert System*).

10. АТМОСФЕРА

10.1. Климатске промене

Емисија CO₂ по становнику

Индикатор укупне годишње емисије гасова са ефектом стаклене баште у тонама CO₂ по становнику може се израчунати пошто буде успостављен регистар гасова стаклене баште у оквиру пројекта израде Прве националне комуникације према UNFCCC конвенцији и пошто Влада усвоји добијене вредности. Реализација тог пројекта је у току, урађени су први груби инвентари по појединим групама (енергетика, саобраћај, пољопривреда итд.). Након израде Прве националне комуникације, Влада треба да усвоји извештај, након чега ће подаци бити доступни.

Енергетски сектор је, уз сектор саобраћаја, главни извор емисије CO₂ у Републици Србији, углавном због сагоревања фосилних горива у термоелектранама и топланама. Коришћење дрвета као горива у домаћинствима такође доприноси емисији CO₂. Према статистици Међународне агенције за енергију – издање за 2009. годину, интензитет емисије CO₂ (1,03 kg CO₂/000 БДП у 2000USD PPP) у Србији је 2007. године 2,5 пута већи од просека OECD земаља Европе. Од 2001. године, када је емисија CO₂ износила 4,43 t CO₂ по становнику, постоји тренд раста – и 2007. године она је износила **6,73 t CO₂ по становнику**, према подацима Међународне агенције за енергију (исти извор). Прва национална комуникација Србије, у оквиру обавеза које проистичу из чланства Србије у Оквирној конвенцији УН о промени климе (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) још није припремљена, у чему Србија знатно заостаје за већином држава чланица Конвенције, па се не располаже званичним подацима о емисији CO₂. Наведени подаци представљају процену и не могу се сматрати званичним, а инвентар гасова са ефектом стаклене баште тек се припрема. Србија је 2007. потврдила Кјото протокол као не-Анекс I држава чланица Оквирне конвенције УН о промени климе, односно не-Анекс Б држава чланица групе Кјото протокола, чиме се отварају могућности Републике Србије да учествује у чистом развоју (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010).

Емисије гасова са ефектом стаклене баште

Индикатор емисије гасова са ефектом стаклене баште представља антропогене емисије гасова са ефектом стаклене баште (CO₂, CH₄, N₂O, NFC, PFC, SF₆, CFC и HCFC), умањене за губитке, заједно са индиректним гасовима са ефектом стаклене баште (NO_x, CO и VOC без метана). Такав податак није могуће добити јер још није урађен регистар гасова са ефектом стаклене баште.

Република Србија, као не-Анекс I уговорница (земља у развоју), нема обавезу да смањује количину емисије гасова са ефектом стаклене баште у првом обавезујућем периоду (2008–2012). Истовремено, Република Србија има обавезу

које су у вези са израдом националних извештаја (комуникација), периодичним извештавањем органа UNFCCC, међународном сарадњом у области климатских истраживања и систематских осматрања, трансфером знања и чистих технологија, доношењем и спровођењем мера за адаптацију на измењене климатске услове, доношењем и спровођењем мера ублажавања последица измењених климатских услова, образовањем, обуком и информисањем јавности о узроцима и могућим утицајима промена климе на човека (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Поред активности у циљу смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште, за Републику Србију је веома значајно и то да се утврди колико је погођена изменом климатских услова и колико је адаптирана на њих. То потврђује чињеница да су неки делови Републике Србије све чешће изложени поплавама, ерозији земљишта, клизиштима, суши и другим непогодама атмосферског и хидролошког порекла, које узрокују велику економску штету. У циљу заштите климе и успостављања система управљања ризиком од климатских промена, Републички хидрометеоролошки завод је припремио предлог приоритетних стратешких активности у области климатских промена за период 2010–2014, за потребе новог Просторног плана Републике Србије, који је у поступку доношења. Министарство рударства и енергетике припремило је Стратегију примене механизма чистог развоја у енергетском сектору Републике Србије. Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја, за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства усвојена је 2010. године. Стратегија пружа информације о укупним и приоритетним потенцијалима за спровођење CDM пројеката у Републици Србији (Национални програм заштите животне средине, 2010). До марта 2010. године у Србији није реализован ниједан CDM пројекат, нити је окончан рад на Инвентару гасова са ефектом стаклене баште.

10.2. Оштећење озонског омотача

Потрошња супстанци које оштећују озонски омотач

Република Србија је потписница Бечке конвенције о заштити озонског омотача и Монреалског протокола о супстанцама које оштећују озонски омотач, укључујући сва четири амандмана на протокол. Према одредбама Монреалског протокола, Република Србија спада у земље члана 5. Средствима Мултилатералног фонда спроводе се различити пројекти у циљу постепеног смањивања до потпуног искључивања из употребе супстанци које оштећују озонски омотач. Национална озонска канцеларија, формирана у оквиру Министарства животне средине и просторног планирања, координира активност на тим пројектима и обезбеђује испуњавање свих обавеза које је Република Србија преузела потписивањем Конвенције и протокола. Једна од најважнијих активности те канцеларије јесте издавање дозвола за увоз / извоз супстанци које оштећују озонски омотач у циљу прецизне контроле потрошње тих супстанци и извештавања надлежних органа протокола о тим подацима.

У складу са одредбама Монреалског протокола, 1. јануара 2010. године је почела забрана потрошње одређених супстанци које оштећују озонски омотач, и то супстанци Анекса I група А. Република Србија приводи крају пројекат Националног плана за искључивање из употребе CFC (потпуно халогенованих угљоводоника) у погледу неколико инвестиционих пројеката,

док су преостале обавезе обуке сервисних техничара у поступању са супстанцама које оштећују озонски омотач, као и обуке цариника како да идентификују те супстанци. Такође, у току је припрема Националног плана за постепено искључивање из употребе HCFC (хлорофлуороугљоводоника), као и неколико појединачних пројеката, од којих је најважнији пројекат искључивања из употребе угљен-тетрахлорида коришћеног у лабораторијске сврхе и активности на подизању јавне свести и промовисању значаја заштите озонског омотача (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Министарство животне средине и просторног планирања Републике Србије води евиденцију о супстанцама које оштећују озонски омотач, о чему извештава Озонски секретаријат UNEP. У складу с Монреалским протоколом, забрана употребе хлорофлуороугљеника (CFC) ступила је на снагу 1. јануара 2010. године (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010). Количина хлорофлуороугљеника (CFC) је 2008. у Србији износила 76,7 ODP, па је евидентан позитиван тренд и опадање у односу на 849,2 ODP из 1994. године (UNEP Ozone Secretariat, 2009). Укупна потрошња супстанци које оштећују озонски омотач 2008. године била је **88 ODP tona**.

Табела 10.1. Потрошња супстанци које оштећују озонски омотач.

Anx	Grp	Назив једињења	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
A	I	CFC	309,7	263,3	371,7	412,0	282,8	52,1	233,8	53,5	76,7
A	II	Халони	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	1,8
B	I	Остали халогеновани CFCs	0,0	0,0	0,00	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B	II	Угљен-тетрахлорид	33,0	33,0	0,0	0,0	0,0	1,7	1,4	1,1	2,1
B	III	Метил-хлороформ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C	I	HCFC	5,2	6,6	6,6	0,0	14,6	18,8	9,1	9,2	7,4
C	II	HCFC	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C	III	Бромохлорометан			0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
E	I	Метил-бромид	9,5	14,8	6,6	6,2	0,0	3,0	0,0	0,0	0,0
		Укупно									88,0

10.3. Квалитет ваздуха

Концентрација загађујућих материја у урбаним областима

Главне изворе загађења ваздуха у Србији чине: термоенергетски објекти (термоелектране, топлане), рафинерије нафте и продукти сагоревања горива у индустрији и саобраћају (стални пораст броја возила и лоше моторно гориво – коришћење бензина с додатком олова и дизела с високим процентом сумпора), али и коришћење чврстих горива (огревно дрво и угаљ) у домаћинствима, индивидуалним котларницама и ложиштима (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010).

Резултати мерења загађујућих материја 2008. године показују да је годишња вредност сумпор-диоксида изнад дозвољене границе, која износи 50

$\mu\text{g}/\text{m}^3$, била само у Бору, где је износила **127 $\mu\text{g}/\text{m}^3$** . Прекорачења највећег дозвољеног дневног лимита за Републику Србију, који износи $150 \mu\text{g}/\text{m}^3$, током 2008. године најчешћа су била у Бору 96 дана, а потом у Костолцу осам дана. Много ређа прекорачења су забележена у Београду и Лозници. Највеће дневне концентрације сумпор-диоксида су 2008. године биле у Бору, где су износиле $1089 \mu\text{g}/\text{m}^3$ и у Костолцу, где су износиле $220 \mu\text{g}/\text{m}^3$. У Београду (Омладинских бригада) највећа концентрација је износила $163 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Током 2008. године годишња вредност дима (чађи) изнад дозвољене границе, која износи $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$, била је само у Ужицу (ПАО – **$86 \mu\text{g}/\text{m}^3$** , ЗЈЗ – $59 \mu\text{g}/\text{m}^3$). Број дана 2008. године, с дневном концентрацијом дима преко граничне вредности, која износи $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$, био је највећи у Ужицу (ПАО – $249 \mu\text{g}/\text{m}^3$, ЗЈЗ – $112 \mu\text{g}/\text{m}^3$) и Ивањици 72. Највеће дневне концентрације дима 2008. године су имали Ужице – ПАО $563 \mu\text{g}/\text{m}^3$, Ужице – ЗЈЗ $437 \mu\text{g}/\text{m}^3$, Београд – ЗЈЗ $293 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Током 2008. године ни на једном мерном месту није прекорачен годишњи дозвољени лимит за NO_2 , који износи $60 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Највеће годишње вредности су биле у Београду – ЗЈЗ и у улици Омладинских бригада $48 \mu\text{g}/\text{m}^3$, као и у Чачку – у центру града $46 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Дозвољена дневна количина, која у Републици Србији износи $85 \mu\text{g}/\text{m}^3$, била је током 2008. прекорачена на истим мерним местима где су забележене највеће годишње вредности; у Београду – у улици Омладинских бригада било је 26 дана с прекорачењем граничне вредности те загађујуће материје у ваздуху, у Чачку 15 дана, Београду – ЗЈЗ 11 дана и Краљеву два дана. Током 2008. године забележен је благи пораст концентрације приземног озона у односу на ранији период. Током 2008. године, у Републици Србији (Нови Београд) забележено је 16 дана с прекорачењима средњих дневних граничних вредности ($85 \mu\text{g}/\text{m}^3$). Највећа концентрација приземног озона ($167 \mu\text{g}/\text{m}^3$) измерена је 17. јула 2008. године у Новом Београду у улици Омладинских бригада. Поред праћења у државној мрежи, квалитет ваздуха се прати на укупно седам аутоматских станица које одржава Агенција за заштиту животне средине и са њих прикупља податке, и то две у Бору, три у Смедереву, две у Београду и једна у Беочину. На територији АП Војводине, државну мрежу допуњује мрежа од шест аутоматских станица. У Републици Србији је 2009. године успостављен систем надгледања стања ваздуха који обухвата 28 нових аутоматских мерних станица и референтну лабораторију (Национални програм заштите животне средине, 2010).

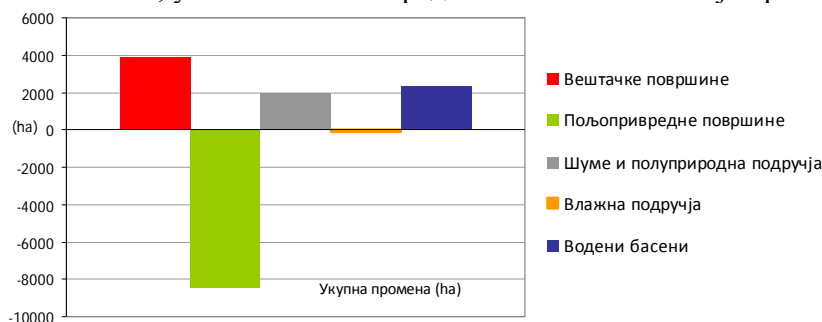
11. ЗЕМЉИШТЕ

11.1. Коришћење земљишта и статус земљишта

Промена намене земљишта

Анализа промена начина коришћења земљишта на територији Републике Србије у периоду 1990–2000. године показује да су највеће промене у категорији вештачких површина, при чему се уочава да су повећане за 3.947 ха. Пољопривредне површине у посматраном периоду су смањене за 8.473 ха. Површине под шумом и полуприродна подручја повећани су за 1.975 ха, што је резултат пошумљавања пољопривредног земљишта и повећања подручја под четинарским и мешовитим шумама. Површине под влажним подручјима за које су карактеристичне копнене мочваре нису се значајно промениле – 119 ха је

нестало у периоду 1990–2000. године. Подручја под воденим басенима су повећана за 2.343 ha, углавном због изградње нових вештачких језера.

Извор: Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008, 2009.

Слика 11.1. Промене површина CLC класа у периоду 1990 – 2000. године

Анализа Corine Land Cover базе података за 2006. годину показује да постоји 28 класа од 44 класе CLC номенклатуре. Пољопривредне површине доминирају са више од 58 % од укупне територије Републике Србије. Око 26 % те територије заузима категорија ораница које се не наводњавају, 16 % заузимају комплекси парцела које се обрађују, док су на 13 % претежно пољопривредна земљишта са значајним површинама под природном вегетацијом. Шуме и полуприродна подручја покривају скоро 40 % територије Републике Србије (широколисне шуме – 27 %). Земљиште класификовано као *вештачке површине* чини скоро 3 % територије, и остатак од приближно 1,6 % класификовано је као влажно подручје и водени базени. На основу анализе доприноса појединих категорија начина коришћења земљишта које су заузеле урбаним развојем у Србији у периоду 1990–2006. године утврђено је да су углавном заузимања земљишта под пашњацима, као и мешовита пољопривредна подручја.

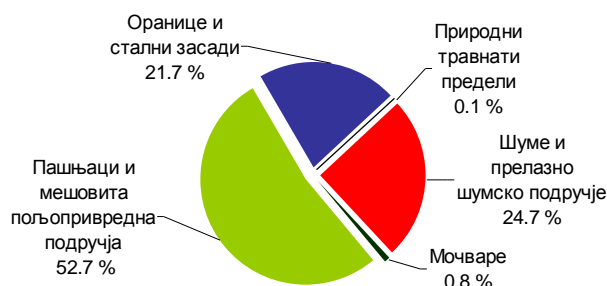
Табела 11.1. Порекло урбаног земљишта исказано кроз % различитих категорија земљишта коме је промењена намена.

Категорије	Заузимање у ha		
	1990–2000.	2000–2006.	Укупно
Пашњаци и мешовита пољопривредна подручја	2818	2280	5098
Оранице и стални засади	2468	939	3407
Водени базени	58	0	58
Огољена подручја с мало вегетације или без вегетације	0	0	0
Природни травнати предели	12	3	15
Шуме и прелазно шумско подручје	546	1066	1612
Мочваре	21	36	57

Извор: Агенција за заштиту животне средине, 2009.

Да би приказали главне покретаче и притиске који доводе до промене начина коришћења земљишта у Републици Србији, анализира се заузимање земљишта различитим типовима људских активности. Урбаним подручјима и спортским и рекреационим објектима годишње је у Републици Србији заузимано 351 ha у периоду 1990–2006. године, индустријским и комерцијалним

локалитетима 127 ha, путном мрежом и пратећом инфраструктуром 2 ha и рудницима, одлагалиштима отпада и градилиштима 239 ha годишње у истом периоду.

Извор: Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008, 2009.

Слика 11.2. Порекло урбаног земљишта исказано кроз % различитих категорија земљишта коме је промењена намена у периоду 2000–2006. године.

Табела 11.2. Заузимање земљишта различитим типовима људских активности (годишње).

Типови људских активности	Заузимање у ha			
	1990–2000.	2000–2006.	Укупно 1990–2006.	Годишње
Заузимање земљишта рудницима, одлагалиштима отпада и градилиштима	1701	2124	3825	239
Заузимање земљишта путном мрежом и пратећом инфраструктуром	6	22	28	2
Заузимање земљишта индустријским и комерцијалним локалитетима	403	1623	2026	127
Заузимање земљишта урбаним подручјима и спортским и рекреационим објектима	3813	1810	5623	351

Извор: Агенција за заштиту животне средине, 2009.

Деградација земљишта

Основни природни процеси деградације земљишта су водена ерозија и ерозија ветром; губитак органске материје, збијеност кроз повећање запреминске тежине и опадање порозности земљишта; салинизација кроз акумулацију растворљивих соли у земљишту; клизишта узрокована клижењем на косинама, односно умерено брза или брза померања маса земљишта и стенског материјала.

Појава и развој ерозија представљају један од основних узрока деградације земљишта, односно погоршања његовог квалитета (бонитета). Процењује се да су ерозије (различитог степена развоја) заступљене на око 80 % пољопривредног земљишта у Републици Србији. Деградација земљишта у

великој мери одвија се активирањем у првом реду клизишта и одрона, затим сипара, пузишта и тецишта. Од 25 % до 30 % територије Републике Србије обухватају потенцијално нестабилна подручја, док је 8–10 % територије захваћено активним клизиштима. Само 2006. године, штете проузроковане активирањем клизишта на југу Републике Србије процењене су на 25.000.000 евра. У централним деловима и брдско-планинском пределима преовлађује водна ерозија (ерозије изазване водом), док је за територију АП Војводине карактеристична појава еолске ерозије, тј. ерозија које настају под дејством кретања ваздушних маса (ветра). У АП Војводини је око 85 % пољопривредног земљишта угрожено еолском ерозијом уз просечан губитак већи од 0,9 t земљишта/ha годишње. Експлоатација минералних сировина, посебно на површинским коповима, доводи до потпуне деградације земљишта. Та појава је нарочито изражена у Колубарском и Костолачком басену, где се вади лигнит који лежи испод најквалитетнијег земљишта.

У Републици Србији је 86,4 % укупне територије погођено деградацијом земљишта различитог типа и јачине. На нагибима преко 5 %, захваћено је 70 % територије. У брдско-планинском подручју доминира водна, док у равничарским еолска ерозија. Према постојећим прорачунима, сваке године се на територији Републике Србије створи 37.300.00 m³ наноса, од чега се 9.350.000 m³ (25 %) таложи у водним акумулацијама или другим водним екосистемима (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Према подацима Републичког завода за статистику, 2008. године укупно је еродирано **122.100 ha** земљишта.

Табела 11.3. Деградација земљишта 2008. године.

Еродирано земљиште 2008, ha	122.100
од тога:	
Еродирано шумско земљиште	13
Урвинске појаве	1.780
Смирено земљиште	3.600

Извор: Републички завод за статистику, 2008.

Закишељавање земљишта је последица природних педогенетских процеса, али и утицаја антропогених фактора, делом услед интензивног коришћења без примене адекватних агротехничких мера, а делом и услед глобалних процеса закишељавања киселим кишама, као дифузног облика деградације земљишта.

11.2. Дезертификација

Земљиште деградирано сушом

Један од краткорочних циљева НЕАП-а јесте израда дугорочне стратегије и акционих планова и програма за управљање сушом, деградацијом и дезертификацијом земљишта.

Конвенција Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама с тешком сушом и/или дезертификацијом (UNCCD) представља први међународни правни инструмент који уређује питање дезертификације и последице суша, као и проблеме глобалних размера ради заштите животне средине и одрживог развоја. Република Србија је потврдила ту конвенцију у

ноембру 2007. године и припада Анексу V земаља средње и источне Европе. Дезертификација као процес, значи деградација земљишта у аридним, полуаридним и сувим субхумидним областима као последица различитих фактора, у првом реду климатске промене и људске активности. Циљеви Конвенције о борби против дезертификације су усклађени с Конвенцијом о биолошкој разноврсности и Оквирном конвенцијом УН о климатским променама. Основни циљ Конвенције јесте сузбијање дезертификације и ублажавање последица суше у земљама које су погођене јаким сушама и/или дезертификацијом тако што ће се деловати на свим нивоима који су у складу с договорима о међународној сарадњи и партнерству ради постизања одрживог развоја на погођеним подручјима.

Агенција за заштиту животне средине не поседује податке за израчунавање овог индикатора. Методологија за његову израду ће бити дефинисана Националном листом индикатора.

11.3. Пољопривреда

Стални усеви на укупном обрадивом земљишту

Пољопривредни сектор у Републици Србији има веома повољне природне услове за интензивну пољопривредну производњу. Сектор пољопривреде учествује у БДП са око 11 % (око 18 % ако се укључи и прехрамбена индустрија) (Национални програм заштите животне средине, 2010). Укупна површина под сталним усевима (воћњаци и виногради) 2008. године, на основу података Републичког завода за статистику, износила је 299.000 ha. Од укупне површине обрадивог земљишта под сталним усевима је **7,1 %** земљишта (Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008, 2009).

Стратегија развоја пољопривреде Србије донета је 2005. године. Маја 2009. године донет је Закон о пољопривреди и руралном развоју („Сл. гласник РС”, број 41/09).

Употреба минералних ђубрива

Нема довољно података да би овај индикатор био прецизно одређен. Потрошња ђубрива у Републици Србији је опала са 115 kg/ha 1991. године на 36 kg/ha 2002. године. Према томе, допринос оплемењивања земљишта еутрофикацији водених маса знатно је смањен. Уочава се да је 2008. године мања производња азотних и фосфорних ђубрива него 2007. године и да је већа производња комплексних и мешаних ђубрива (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Употреба пестицида

Поузданих података о потрошњи средстава за заштиту биља у Републици Србији нема, па се приказују подаци о произведеним пестицидима и осталим хемикалијама у пољопривреди. У 2008. години произведено је 6.418 t пестицида и осталих хемикалија за пољопривреду, при чему је производња мања него 2007. године. У 2008. години је увезено 6.288,61 t пестицида у облику готових

препарата. У истом периоду увезено је 2.148,7 t активне материје и преконцентрата (Национални програм заштите животне средине, 2010).

11.4. Шуме

Учешће шумског земљишта у укупном земљишту

Удео природног шумског земљишта и пошумљеног земљишта негованог у одређеном периоду у укупном земљишном фонду износи **35,33 %**.

Од укупне територије Републике Србије 29,1 % налази се под шумом, а остало шумско земљиште, којем по међународној дефиницији припадају шикаре и шибљаци, обухвата 4,9 % територије, што укупно износи 34,0 % или 35,3 % у површине продуктивног земљишта Републике Србије. Укупна површина шума у Републици Србији износи 2.252.400 ha. Од тога је у државном власништву 1.194.000 ha или 53,0 %, а у приватном власништву 1.058.400 ha или 47,0 %. Шумовитост се, посматрано с глобалног аспекта, не разликује много од шумовитости у свету, која износи 30 %, а знатно је нижа од шумовитости у Европи, која достиже 46 %. У Републици Србији АП Војводине је најмање покривена шумама, где је 6,4 % (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Нови Закон о шумама („Службени гласник РС”, број 30/10), који је донет маја 2010. године, обезбедиће пре свега очување шума успостављањем сталног праћења њиховог стања, као и дестимулацију промена намене шума и шумског земљишта.

11.5. Риболов

Годишњи улов пет најзаступљенијих врста рибе

Територија Републике Србије је релативно богата рекама и језерима. Највећи део река Републике Србије припада црноморском сливу, затим јадранском и егејском сливу. Ихтиофауна вода Републике Србије обухвата стотинак врста риба, што је нешто више од 50 % укупне ихтиофауне Европе. Од седам ендемичких врста риба дунавског базена, пет врста живи на територији Републике Србије (Влада Републике Србије, Национални програм заштите животне средине, 2010).

Укупан годишњи излов пет најзаступљенијих врста риба 2008. године у Републици Србији био је **856 t**, и то шарана 289 t, сома 256 t, смуђа 186 t, штуче 82 t и кечиге 46 t. Укупан излов слатководне рибе био је 997 t (Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине 2008, 2009).

Законом о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда („Службени гласник РС”, број 36/09) уређује се управљање рибљим фондом у риболовним водама, које обухвата заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда као природног богатства и добра од општег интереса.

12. ВОДЕ

12.1. Количина воде

Годишња количина подземне и површинске воде исцрпене апсолутно и као део од укупне обновљиве количине воде

За водоснабдевање становништва користе се подземне и површинске воде. Површинске воде се захватају из живог тока и из акумулација (укупан капацитет изворишта је око 250 милиона m^3 /год.). Подземне воде се доминантно користе за водоснабдевање становништва.

Искоришћени капацитет постојећих изворишта подземних вода за водоснабдевање, према подацима из Водопривредне основе Републике Србије (Водопривредна основа Србије, 2002), износи око 23 m^3/s , тј. око трећину расположивог потенцијала, од чега становништво користи око 45 %, индустрија и јавна потрошња око 25 %, док је осталих 30 % потрошња при преради воде и губици у мрежи. Неповратни губици у водоснабдевању процењују се на око 20 % захваћене воде. Просечна специфична потрошња воде по становнику у Републици Србији износи око 350 $l/st/dan$ (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Укупно захваћена количина воде за јавни водовод 2008. године износила је **674.301.000 m^3** . Од тога је 485.612.000 m^3 захваћене подземне воде, а 188.689.000 m^3 захваћене површинске воде. За наводњавање је 2008. године захваћено 48.409.000 m^3 .

Укупна количина захваћене воде у индустрији 2007. године износила је 170.575 милиона m^3 , од чега из сопствених водозахвата 170.519 милиона m^3 , а из јавног водовода 56 милиона m^3 (Републички завод за статистику, Статистички годишњак, 2009).

Нови Закон о водама („Службени гласник РС”, број 30/10), којим се на свеобухватан начин регулише правни статус вода, управљање водама, водним објектима и водним земљиштима, извори и начин финансирања водне делатности, у складу са законодавством ЕУ, донет је маја 2010. године.

Потрошња воде по секторима

Из јавних водовода је 2008. године испоручено је 475.875.000 m^3 , од чега је домаћинствима испоручено **348.052.000 m^3** .

Укупна количина коришћене воде у индустрији 2008. године износила је **170.575 милиона m^3** . Удео исцрпене воде за наводњавање у пољопривреди је **48.233.000 m^3** . У сектору сточарства је потрошено **35.660.000 m^3** .

12.2. Квалитет вода

Постојање фекалних бактерија у води за пиће

Године 2008. на територији Републике Србије контролисано је 156 централних водоводних система, и то 113 у централној Србији и 43 у Војводини. Исправни јавни водоводни системи су они који имају мање од 5 % микробиолошки неисправних узорака и мање од 20 % физичко-хемијски

неисправних узорака. Укупно постоји 50,64 % исправних централних водоводних система, од чега у Војводини 6,41 %, а у централној Србији 44,23 % (Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, Извештај о води за пиће за 2008, 2009). Постоји тренд повећања јавних водоводних система са одговарајућим квалитетом воде за пиће.

На микробиолошку исправност испитано је 2008. године 61.943 узорака воде. Од тог броја 3.360 или **5,42 %** узорака било је неисправно. Најчешћи узрочници микробиолошке неисправности су повећан број аеробних мезофилних и укупних колиформних бактерија, постојање колиформних бактерија, *E. coli* и стрептокока фекалног порекла.

БПК у водотоковима

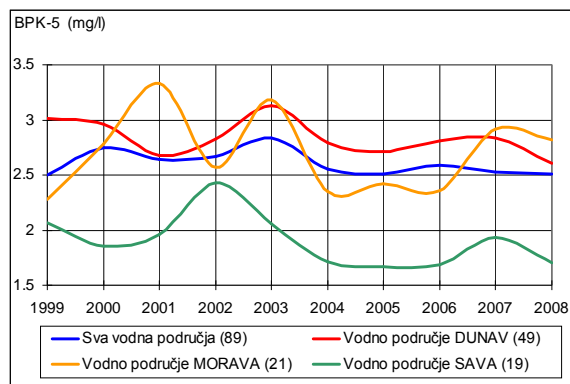
Методологија за израду овог индикатора је усклађена с методологијом Европске агенције за заштиту животне средине. Податак представља медијану низа аритметичких средина БПК-5 годишње са одговарајућих мерних места. У загради иза назива водног подручја је одговарајући број мерних места.

Табела 12.1. Медијане концентрација БПК-5 у (mg/l) на водним подручјима.

ГОДИНА	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
СВА водна подручја (89)	2,50	2,75	2,64	2,67	2,84	2,55	2,51	2,59	2,53	2,51
Водно подручје ДУНАВ (49)	3,01	2,96	2,68	2,83	3,13	2,79	2,71	2,81	2,84	2,61
Водно подручје МОРАВА (21)	2,28	2,78	3,33	2,57	3,18	2,35	2,42	2,36	2,92	2,82
Водно подручје САВА (19)	2,07	1,85	1,96	2,43	2,06	1,71	1,67	1,69	1,93	1,70

Извор: Агенција за заштиту животне средине, 2009.

За сва водна подручја збирно и појединачно у периоду 1999–2008. године регистрована је безначајна промена.

Извор: Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008, 2009.

Слика 12.1. Медијане концентрација БПК-5 у (mg/l) на водним подручјима.

Недовољно се пажње посвећује пречишћавању отпадних вода пре него што се улију у реципијенте. Постројења за пречишћавање градских отпадних вода, са укупним капацитетом око 1.000.000 еквивалент становника, изграђена су у свега неколико насеља, а 2006. године радило је само пет. Отпадне воде из насеља, индустрије и пољопривреде испуштају се у водотокове скоро без икаквог претходног третмана. Према Републичком заводу за статистику, од укупне количине комуналних отпадних вода, **13,78 %** пречишћава се на неки начин пре него што се испусти у реципијенте. Највећи градови у земљи – Београд, Нови Сад и Ниш – немају постројења за пречишћавање комуналних отпадних вода. Нека од постојећих постројења су запуштена, док велики број пружа само примарно (механичко) пречишћавање, при чему већина њих не ради непрекидно. Само 4,8 % домаћинства прикључено је на канализациону мрежу која има одговарајући систем за пречишћавање комуналних отпадних вода, од чега 0,4 % домаћинства има пречишћавање примарним третманом, 4,3 % секундарним третманом, док је 0,3 % домаћинства прикључено на терцијарни третман отпадних вода пре него што се испусте у реципијент (Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, 2010).

У водотоке Републике Србије, према подацима Републичког завода за статистику, 2007. године директно је испуштено око 3.170 милиона m^3 индустријских отпадних вода, а из јавних канализационих система насеља око 366 милиона m^3 . Од тога се пречишћава око 206 милиона m^3 отпадних вода из индустрије (15,39 %) и око 54 милиона m^3 отпадних вода из домаћинства и осталог нефинансијског сектора. Слив Дунава прима око 80 % индустријских отпадних вода Републике Србије (Републички завод за статистику, Статистички годишњак, 2009).

На основу представљених индикатора у области заштите вода и о емисијама загађења, стање у Републици Србији се може оценити крајње незадовољавајућим, јер отпадне воде и друге непожељне материје из насеља, индустрије и пољопривреде изливају се без пречишћавања или се без контроле испуштају у водотоке и зоне санитарне заштите подземних и површинских вода, изазивајући деградацију водних ресурса и потенцијалну опасност од загађења.

13. БИОДИВЕРЗИТЕТ

13.1. Екосистеми

Површина заштићених области у Републици Србији у односу на њену укупну територију

Површина заштићених екосистема на земљишту или у унутрашњим водама, изражени као удео у укупној површини екосистема је **5,86 %**.

У односу на 2000. годину, када је укупна површина под заштитом износила 4,8 %, евидентно постоји позитиван тренд. Осим националних паркова, резервата природе, предела изузетних одлика, споменика природе и паркова природе, у Србији је строго заштићено 1.760 врста, а 868 врста се води у категорији заштићене врсте. Заштићено је и девет подручја од међународног

значаја, према Рамсарској конвенцији о влажним стаништима од међународног значаја посебно као станишта птица мочварица: Обедска бара, Лудашко језеро, Стари Бегеј – Царска бара, Слано Копово, Горње подунавље и Засавица, предео изузетних одлика Власина, као и подручја Лабудово окно и Пештерско поље. Према Конвенцији о заштити светске културне и природне баштине у оквиру UNESCO програма, заштићен је парк природе Голија, који је у оквиру резервата биосфере „Голија – Студеница”. Према томе колики је удео заштићених површина у укупној територији, Република Србија спада у земље са средње нижим степеном заштите.

Године 2009. усвојен је Закон о заштити природе („Службени гласник РС”, број 36/09), којим се уређује заштита и очување природе, биолошке, геолошке и предеоне разноврсности као дела животне средине. Националним парковима управљају посебна јавна предузећа основана Законом, док осталим заштићеним подручјима управљају јавна предузећа, друштвене организације, ловачка удружења, еколошке организације и др. којима је управљање поверено актом о установљењу заштићеног подручја.

Површине под изабраним кључним екосистемима

Од 1953. до 2000. године површине под шумом су повећане за око 1.000.000 ha, или 75 %, тако да сада има **2.300.000 ha** под шумом.

У Србији је у периоду 1990–2003. године регистрован веома стабилан тренд бројности популација 22 врсте шумских птица, што указује на стабилност шумских екосистема. Од 22 одабране врсте ливадских птица, девет има стабилну бројност, пет има смањење и пет пораст бројности.

13.2. Врсте

Промене у статусу угрожених врста

Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, који је донет 2010. године, строго је заштићено 1.760 врста, а 868 врста се води у категорији заштићене врсте. До доношења Правилника, на снази је била Уредба о заштити природних реткости, по којој је било заштићено 215 биљних и 429 животињских врста.

Вишегодишњим надгледањем популација врста птица установљено је стање и тренд бројности тих популација у Србији. Од 22 одабране врсте шумских птица, 14 врста има стабилну бројност, четири смањење и четири пораст бројности.

Учешће угрожених врста у укупном броју врста

Учешће угрожених врста у укупном броју врста је следеће: биљке **1 %**, сисари **8 %**, птице **34 %**, рибе **12,5 %**, водоземци **56 %**.

На основу Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта (Бернска конвенција), за еколошку мрежу је утврђено 61 потенцијално подручје Емералд на територији Републике Србије. Поред тога, издвојена су 42 подручја од међународног значаја за птице (ИВА), 40 одабраних

подручја за дневне лептирове (РВА) и 61 међународно значајно подручје за биљке (IPA) (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Индекс угрожених врста ENDAN

Индекс угрожених врста се израчунава на следећи начин:

$$ENDAN = (M^2/3 + B^2/3 + F^2/3)^{0,5}$$

при чему је:

M – % угрожених врста сисара;

B – % угрожених врста птица;

F – % угрожених врста риба.

Индекс угрожених врста ENDAN за Републику Србију 2009. године износи **0,21**. Један (1,00) је највећи могући степен угрожености живих врста.

14. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

1. У условима глобалне економске и финансијске кризе 2009. године знатно су смањене готово све планиране категорије, па и буџет. Пад БДП-а није последица само текуће кризе, већ и „истрошености” развојног модела на коме се базирао раст националне економије у протеклих девет година. То намеће потребу да се преиспитају даљи правци развоја Србије и да се повећа домаћа штедња, подстиче и изграђује нова домаћа индустрија, подиже конкурентност и знатно повећа извоз уз уравнотежење текућег биланса плаћања.
2. Апсолутно нужно у условима кризе јесте уравнотежити и свести на реалну меру унутрашњи дефицит, односно успоставити одржив однос између произведеног БДП-а и јавне потрошње с једне стране и јавних прихода и расхода с друге стране.
3. Упркос мишљењима о томе да Република Србија има велика природна богатства, утврђено је да су потенцијално најконкурентнији развојни фактор људски ресурси, али уз знатно повећана, структурно измењена и квалитативно обogaћена улагања у образовање, (не)формално знање и истраживања и науку.
4. У економији, потребно је да се у што краћем року оконча приватизација, реструктурирање и остали процеси који су везани за спровођење реформи да би се могло ући брже у неопходне структурне промене.
5. Као једна од стратешки важних мера јесте успостављање равнотеже између текуће потрошње и производње, што је наведено и у Стратегији. То је неопходно да би се зауставио даље повећање обавеза које ствара садашња генерација, а које ће отплаћивати будуће генерације становника Србије. Нужно је убрзо започети обрнути процес – постепено смањивати терет дугова који остављамо наредним генерацијама као негативан међугенерациски трансфер.
6. У наредном периоду посебну пажњу треба посветити заустављању негативног тренда повећања укупног сиромаштва изазваног економском кризом. Стопа сиромаштва директно је повезана с циљевима одрживог

- развоја и без одговарајућих активности које би зауставиле негативан тренд стварања новог сиромаштва и наставиле смањење стопе сиромаштва из периода 2003–2007, циљеви зацртани Стратегијом неће у потпуности бити остварени.
7. Веома висок индекс регионалне неравномерности у развоју (највиши у Европи) представља посебан изазов за наредни период. Закон о регионалном развоју требало би да уз одговарајуће програме примене има ефекте у наредним годинама, што би могло повољно да утиче на индикаторе неравномерности регионалног развоја. С друге стране, тај проблем је интензиван и вишедимензионалан и захтева хитне и непрекидне мере на свим нивоима управљања и у свим сегментима развоја.
 8. Неповољна демографска структура, старење становништва и депопулација појединих делова Србије додатно отежавају развој недовољно развијених региона. Демографски показатељи у Србији су веома неповољни и захтевају одговарајућу и неодложну акцију ако се жели развој који ће бити одржив. Доношење одговарајућих стратегија 2009. године може да значи подстицај за демографски развој Србије и треба даље радити на успостављању механизма који су предвиђени тим стратегијама.
 9. Неопходно је наставити обезбеђивати одговарајуће и доступно становање, што је започето доношењем Закона о социјалном становању.
 10. Корупција и с њом повезан организовани криминал, иако је смањена 2009. године, још представља болну тачку друштва у Републици Србији. Јачање борбе против корупције, пре свега тако што ће се створити одговарајући и функционалан институционални оквир, треба посматрати као приоритет у наредној години.
 11. У 2009. години у области животне средине остварен је велики напредак тиме што је усвојен низ закона који су усаглашени са прописима ЕУ. Радило се и на јачању институција, али је неопходно и даље јачање институционалних капацитета за примену прописа.
 12. Недостаје инфраструктура у области животне средине (регионалне депоније-регионални центри за управљање отпадом, постројења за третман отпадних вода, обезбеђење воде за пиће). Приоритет је успостављање система у управљању отпадом: изградња регионалних центара за управљање отпадом и стимулисање рециклаже отпада, подстицање одрживог коришћења природних ресурса, повећање енергетске ефикасности и смањење енергетске интензивности и коришћење обновљивих извора енергије. Потрошња енергије у Србији веома је нерационална.
 13. Квалитет ваздуха и даље угрожавају термоенергетски објекти (термоелектране, топлане), рафинерије нафте и продукти сагоревања горива у индустрији и саобраћају (стални пораст броја возила и лош квалитет моторног горива – коришћење бензина с додатком олова и дизела с високим процентом сумпора). Још недостаје Прва национална комуникација Србије о климатским променама, као и званични подаци о емисијама CO₂ и осталих гасова са ефектом стаклене баште.
 14. Квалитет воде за пиће посебно је незадовољавајући у Војводини. Потребна су улагања у изградњу постројења за третман воде за пиће. Недовољно пажње се посвећује пречишћавању отпадних вода. Процент отпадних вода које се пречишћавају је низак и што пре треба ускладити законодавство у тој области са прописима ЕУ и инвестирати у изградњу и ревитализацију постројења за пречишћавање отпадних вода насеља.

15. Очување, унапређење и проширење постојећих шума, као највреднијег дела екосистема, веома је значајно. Данас постоји 2,3 милиона ha под шумом. Недостају, међутим, подаци о деградацији земљишта, употреби минералних ђубрива и пестицида и утицају суша.
16. Неопходно је даље јачати и модернизовати систем економских инструмената намењених заштити животне средине и рационалној употреби природних ресурса. До сада уведени инструменти у тим областима, нити су показали пун економски ефекат, нити су деловали довољно подстицајно на промену понашања привредних субјеката и грађана. Сматра се да би се редефинисањем тих инструмената проширила основа прихода еко-фондова на свим нивоима. Нарочиту пажњу треба посветити јачању и унапређењу рада Фонда за заштиту животне средине Републике Србије, посебно његовој трансформацији из буџетске у кредитну институцију. Чињеница је да није познато колико је финансијских средстава потребно за спровођење политике заштите животне средине, што представља предуслов за успешно пројектовање и димензионисање еко-фондова, од националног еко-фонда до локалних еко-фондова. Када је реч о локалним еко-фондовима, неопходно је преиспитати њихову ефикасност, јер велики број малих и недовољно снажних фондова само води ка даљем расипању ионако оскудних финансијских ресурса.
Зато се предлажу следеће мере: 1) хитно редефинисати систем економских инструмената; 2) утврдити колике су потребе за финансијским средствима, посебно оне потребе које проистичу из обавезе државе да реши проблеме наслеђених тзв. „историјских загађења”; те да се 3) укрупне, прошире и боље регулишу локални еко-фондови.
17. Стратегијом је предвиђено стварање одговарајућег институционалног оквира, што треба посматрати као приоритет у наредној години.

Литература

1. Агенција за заштиту животне средине, Извештај о стању животне средине за 2008, 2009.
2. International Energy Agency, Key world energy statistics, 2009.
3. IEA, Energy Balances of Non-OECD Countries, 2009.
(<http://data.iea.org/IEASTORE/DEFAULT.ASP>) март–април 2010.
4. Министарство рударства и енергетике Републике Србије, Енергетски биланс, 2010.
5. Влада Републике Србије, Извештај о напретку Републике Србије у достизању циљева Лисабонске агенде за период 2007–2009. године, 2010.
6. Влада Републике Србије, Национални програм заштите животне средине, 2010.
7. Републички завод за развој, Извештај о развоју у 2008, 2009.
8. Републички завод за статистику, Статистички годишњак, 2009.
9. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батуг”, Извештај о води за пиће за 2009, 2009.
10. Влада Републике Србије, Извештај о напретку у реализацији Миленијумских циљева развоја, 2010.

11. Јанковић и др., The burden of disease and injury in Serbia, The European Journal of Public Health 2007 17(1) : 80–85
12. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, Здравствено-статистички годишњак Републике Србије 2008, 2009.
13. Г. Матковић, Б. Мијатовић, М. Петровић, Утицај кризе на тржиште радне снаге и животни стандард у Србији, ЦЛДС, Београд, 2010.
14. Министарство рада и социјалне политике Републике Србије, Извештај о раду Министарства рада и социјалне политике од 1. јануара 2009. године до 31. децембра 2009. године, 2010.
15. Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Резултати рада Министарства унутрашњих послова од јануара до новембра 2009. године, 2010.

ПРИЛОГ 1: Табела са основним вредностима индикатора

Теме	Области	Кључни индикатори	Година	Основна вредност	Извор података	Напомена
Сиромаштво	Недостатак прихода	Процент становништва који се налази испод националне линије сиромаштва, %	2009.	6,9%	Праћење социјалне укључености у Србији, 2010.	
		Однос просечне зараде жена и мушкараца, %	2008.	95,2%	РЗС – Статистика запослености и зарада	
	Неједнакост	Коефицијент GINI	2009.	0,319	Праћење социјалне укључености у Србији, 2010.	
		HDI – индекс хуманог развоја	2007.	0,837	РЗР	
		Индекс регионалне неједнакости у хуманом развоју	2007.	6,9 : 1	РЗР	
	Помоћ сиромашнима	Становништво обухваћено програмима државне помоћи и подршке, број становника	2009.	676.682	МРСП	
	Животни услови	Процент изграђених социјалних станова у односу на укупан број завршених станова, %		-		Нема података
Управљање	Корупција	CPI – индекс перцепције корупције	2009.	3,5	Transparency International	
		Степен општег поверења грађана		-		Нема података
	Криминал	Број забележених криминалних дела насиља на 100.000 становника	2009.	92.828 кривичних дела (укупан криминал)		
	Ефикасност државне управе	Степен е-Владе, %	2009.	90		

Здравље	Смртност	Стопа смртности деце испод пет година, %	2008.	7,8	Извештај о остваривању МЦР		
		Очекивано трајање живота у добром здрављу	2008.	73,7		Очекивано трајање живота	
		Године живота са неспособношћу / инвалидитетом (показатељ DALY)	2000.	26,1 и 18,1 за исхемијску болест срца 17,9 и 18,1 за инфаркт миокарда 8,7 за депресију код жена	Јанковић и др., The burden of disease and injury in Serbia, The European Journal of Public Health 2007		
	Обезбеђење здравствене бриге	Процент становништва који има приступ примарној здравственој заштити, %	2009.	92,5	Р333		
		Процент жена које користе неку савремену методу контрацепције, %	2006.	37,3	Институт за јавно здравље Србије „Батут”		
	Здравствени статус и ризици по здравље	Преваленција пушења код деце од 13 до 15 година, %	2008.	10,4	Институт за јавно здравље Србије „Батут”		
		Преваленција пушења међу лицима старијим од 20 година, %	2006.	33,6	Институт за јавно здравље Србије „Батут”		
		Број самоубистава (на 100.000 становника)	2006.	19,5	Светска здравствена организација		
	Образовање	Ниво образовања	Процент становништва са ВСС, %	2008.	11,9	РЗР	
		Писменост	Стопа писмености одраслих, %	2002.	96,6	УНДП	
Ниво образованости становништва		Стопа уписа у основне и средње школе, %	2008.	95,7 (основно школство) 81,5 (средње школство)	РЗС		
Популација	Становништво	Стопа раста укупне популације, %	2009.	-0,21	РЗС		
		Стопа укупног фертилитета	2008.	1,4	РЗС		

		Однос зависности старог становништва	2007.	25,6	РЗС	
		Показатељи унутрашњих миграција становништва		-		Нема података
	Туризам	Туристички промет у главним туристичким регијама и дестинацијама, %	2008.	Београд 576.540 Врњачка Бања 147.611 Златибор 93.093	РЗС	Број долазака туриста
Економски развој	Макроекономске перформансе	БДП по становнику, ЕУР	2008.	4.500	РЗР	
		Процент учешћа инвестиција у БДП-у, %	2009.	18,2%	РЗР	
		Унутрашњи и спољни дуг, % БДП-а	2009.	4,1 (унутрашњи) 74,1 (спољни)	РЗР	
		Кретање индекса цена на мало, %	2009.	10,4	РЗР	
	Запосленост	Стопа незапослености, %	2009.	17,4	РЗР	
		Стопа запослености, %	2009.	50,0	РЗР	
		Стопа незапослености жена, %	2009.	19,1	РЗР	
		Стопа незапослености младих испод 28 година, %	2009.	42,5	РЗР	
		Кретање незапослености по регионима, %	2009.	17,2 центр. Србија 18,3 Војвод. 13,4 Београд	РЗР	
		Информационе и комуникационе технологије	Број активних корисника интернета на 100 становника, %	2009.	38	РЗР
	Број претплатника мобилних телефона на 100 становника		2009.	110 ¹	Интернет	1) Република Србија има око 7,5 милиона становника, а претплатника мобилне телефоније око осам милиона.
	Истраживање и развој	Трошкови за истраживање и развој као проценат БДП-а, %	2009.	0,5	РЗР	
Трговина		Трговински дефицит, мил. ЕУР	2009.	5.200	РЗР	
Глобално						

економско партнерство	Екстерно финансирање	ODA као проценат БДП-а, %	2008.	2,09	РЗР	
Потрошња и производња	Успостављање равнотеже текуће производње и потрошње	Однос текуће производње и потрошње		-		Нема података
	Коришћење енергије	Потрошња енергије по становнику, toe по становнику	2009.	1,054	МРЕ	
		Енергетска интензивност, toe/USD БДП	2007.	0,327	IEA	
		Процент обновљивих извора енергије у укупној потрошњи енергије, %	2008.	5,86	МРЕ	
	Стварање отпада и управљање	Стварање отпада, t по становнику	2008.	0,347	СЕПА	
		Стварање опасног отпада, t/год.	2008.	100.000	СЕПА	Процена према Стратегији управљања отпадом, 2010.
		Количина отпада који се подвргава третману, %		-	СЕПА	Нема података
Транспорт	Енергетска интензивност саобраћаја, toe /1000USD БДП	2007.	-	IEA	Укупна потрошња енергије је 1.849 ktоe	
Природне катастрофе	Осетљивост на природне катастрофе	Број смртних случајева од природних и технолошких катастрофа, %	2007.	1.038 лица (од технолошких катастрофа)	РЗС	Нема података о броју смртних случајева од природних катастрофа
		Процент становништва који живи у природно ризичним областима, %		-		Нема података
Атмосфера	Климатске промене	Емисија CO ₂ по становнику, t CO ₂ по становнику	2007.	6,73	IEA	
		Емисије гасова са ефектом стаклене баште, Gg по становнику		-		Нема података
	Оштећење озонског омотача	Потрошња супстанци које оштећују озонски омотач, ODP тона	2008.	88	МЖСПП	Забрана употребе хлорофлуороугљеника (CFC) ступила је на снагу 1. јануара 2010. године
	Квалитет ваздуха	Концентрација загађујућих материја у урбаним областима, µg/m ³	2008.	SO ₂ -127 Бор Чађ-86 Ужице	МЖСПП	У 2008. није прекорачена годишња дозвољена граница за NO ₂

Земљиште	Коришћење земљишта и његов статус	Промена намене земљишта, %		-	СЕПА	Не постоји јединствен бројчани податак, али СЕПА прати према Corine Land Cover бази
		Деградација земљишта, ha		122.100	РЗС	
	Дезертификација	Земљиште деградирано сушом, %		-		Нема података
	Пољопривреда	Процент сталних усева на укупном обрадивом земљишту, %	2008.	7,1	СЕПА	
		Употреба минералних ђубрива, kg/ha		-	МПШВ	Смањење производње азотних и фосфорних ђубрива, и повећање производње комплексних и мешаних ђубрива
		Употреба пестицида, t активне материје /10 km ²		-	МПШВ	Смањење производње у односу на 2007. годину
	Шуме	Удео шумског земљишта у укупном земљишту, %	2008.	35,33	СЕПА	
Риболов	Годишњи улов пет најзаступљенијих врста рибе, t	2008.	856	СЕПА		
Воде	Количина воде	Годишња количина подземне и површинске воде исцрпене апсолутно и као део од укупне обновљиве количине воде, m ³	2007.	674.301.000	РЗС	485.612.000 m ³ захваћене подземне воде, а 188.689.000 m ³ захваћене површинске воде
		Потрошња воде по секторима, m ³	2007.	Домаћинства 348.052.000 m ³ Индустрија 170.575 милиона m ³ Пољопривреда 83.993.000 m ³	РЗС	
	Квалитет вода	Постојање фекалних бактерија у води за пиће, %	2008.	5,42	БАТУТ	
		БПК у водотоковима, mg/l	2008.	2,51	СЕПА	
		Процент отпадних вода које се пречишћавају, %	2007.	13,78	РЗС	

Биодиверзитет	Екосистеми	Удео заштићених области у односу на укупну површину, %	2008.	5,86	СЕПА	
		Површине под изабраним кључним екосистемима, мил. ха	2008.	2,3 мил. ха под шумом пораст бројности има пет врста ливадских птица	СЕПА	
	Врсте	Промене у статусу угрожених врста, број одраслих јединки	2008.	пораст бројности има четири врсте шумских птица	СЕПА	
		Удео угрожених врста у укупном броју врста, %	2008.	биљке 1 сисари 8 птице 34 рибе 12,5 водоземци 56	СЕПА	
		Индекс угрожених врста – ENDAN	2008.	0,21	СЕПА	

ПРИЛОГ 2: Индикатори одрживог развоја – дефиниције и јединица мере

Кључни индикатори	Дефиниција индикатора и јединица мере
Процент становништва који се налази испод националне линије сиромаштва	Дефиниција: Удео становништва са животним стандардом испод националне линије сиромаштва. Јединица мере: % сиромашних у односу на укупну популацију.
Однос просечне зараде жена и мушкараца	Дефиниција: Однос просечних зарада исплаћених запосленим женама и мушкарцима за редован рад Јединица мере: % просечне зараде жена у односу на просечну зараду мушкараца.
GINI коефицијент	Дефиниција: Збирна мера обима до којег се стварна расподела прихода, трошкова потрошње или зависна променљива, разликује од хипотетичке расподеле у којој свака особа прима идентичан удео. Јединица мере: Бездимензиони индекс у опсегу од 0 до 100 (0 показује стање апсолутне једнакости, у којем су приходи и имовина подједнако распоређени на све чланове друштва, а 100 је стање апсолутне неједнакости у којем сви приходи и имовина припадају само једној особи).
HDI – индекс хуманог развоја	Дефиниција: Стандардизовани изведени индикатор који обухвата показатеље очекиваног трајања живота на рођењу, стопе писмености одраслих, нивоа образовања и бруто националног производа. Јединица мере: Бездимензиони коефицијент између 0 и 1.
Индекс регионалне неједнакости у хуманом развоју	Дефиниција: Однос индекса хуманог развоја општине с највишим HDI и општине с најнижим HDI. Јединица мере: HDI општине с највишим коефицијентом / HDI општине с најнижим коефицијентом.
Становништво обухваћено програмима државне помоћи и подршке	Дефиниција: структура и број становника обухваћених социјалном помоћи у систему социјалне сигурности. Јединица мере: % корисника од броја сиромашних или од укупног становништва.
Процент изграђених социјалних станова од укупног броја завршених станова	Дефиниција: Број изграђених станова уз подршку буџетских средстава (државе) за домаћинства која не могу решити стамбену потребу на тржишту у односу на укупан број изграђених станова. Јединица мере: %.
CPI – индекс перцепције корупције	Дефиниција: Индекс корумпираности јавних службеника и политичара срачунат по методологији Transparency International. Јединица мере: Бездимензиони индекс у распону 1 до 10; 1 показује да је корупција највећа, 10 да нема корупције.
Степен општег поверења грађана	Дефиниција: Индекс створеног поверења грађана рађен по методологији WVS, петогодишње праћење. Јединица мере: %.
Број забележених криминалних дела насиља на 100.000 становника	Дефиниција: Укупан број криминалних дела забележен у полицијским статистикама, без обзира на врсту криминалног дела. Јединица мере: Број забележених случајева у полицији на 100.000 становника годишње.

Степен е-Владе	Дефиниција: Успостављање електронске Владе као савременог начина управљања државом. Јединица мере: Број државних органа који су увели систем е-Владе.
Стопа смртности деце испод пет година	Дефиниција: Смртност деце испод пет година на 1.000 новорођених. Јединица мере: на 1.000 новорођених.
Очекивано трајање живота у добром здрављу	Дефиниција: Просечан број година који се очекује да ће особа доживети, ако је позната стопа смртности мушкараца и жена у одређеном периоду. Јединица мере: Године живота.
Године живота с неспособношћу / инвалидитетом (показатељ DALY)	Дефиниција: Збир изгубљених година живота због превремене смрти и година живота с неспособношћу изазваном поремећајем здравља. Јединица мере: Година.
Процент становништва који има приступ примарној здравственој заштити	Дефиниција: Удео становништва које има приступ примарној здравственој заштити. Јединица мере: %.
Процент жена које користе неку савремену методу контрацепције	Дефиниција: Удео жена репродуктивне старости које користе било који метод контрацепције. Јединица мере: %.
Преваленција пушења код деце од 13 до 15 година	Дефиниција: Преваленција корисника дувана (укључујући пушење, жвакање и мирисање) у једној или више прилика у 30 дана који претходе истраживању, међу адолесцентима старости 13–15 година. Јединица мере: %.
Преваленција пушења код одраслих који имају више од 20 година	Дефиниција: Преваленција пушача (укључујући цигарете, цигаре, лулу или било који други производ од дувана који се пуши). Пушачи су они који свакодневно, нередовно или повремено користе дуван. Јединица мере: %.
Број самоубистава	Дефиниција: Број регистрованих самоубистава са смртним исходом на 100.000 становника. Јединица мере: Број забележених случајева у полицији на 100.000 становника годишње.
Процент становништва са ВСС	Дефиниција: Удео становништва радне старости (25–64 године) с факултетским образовањем. Јединица мере: %.
Стопа писмености одраслих	Дефиниција: Удео одраслог становништва од 15 година навише који је писмен. Јединица мере: %.
Стопа уписа у основну и средњу школу	Дефиниција: Систематски степен уписа становника у основне и средње школе. Јединица мере: % уписаних од укупног броја потенцијалних полазника.
Стопа раста укупне популације	Дефиниција: Просечан годишњи степен промена броја становника у одређеном периоду. Јединица мере: %.
Стопа укупног фертилитета	Дефиниција: Просечан број деце који би био рођен ако би све жене живе до краја својих репродуктивних година и рађале децу према стопи рађања за одређену област и период. Јединица мере: %.

Однос зависности старог становништва	Дефиниција: Удео зависног становништва до 14 година и преко 65 година у укупном становништву. Јединица мере: %.
Показатељи унутрашњих миграција становништва	Дефиниција: Регионални распоред становника и кретање становништва између пописа да би се утврдили региони с највећим одливом / приливом становника. Јединица мере: Биланс становништва између два пописа.
Густина туризма у главним туристичким регијама и дестинацијама	Дефиниција: Однос броја туриста и броја становника. Јединица мере: %.
БДП по становнику	Дефиниција: Нивои БДП по становнику као однос годишњег или периодичног БДП мерено паритетом куповне снаге и броја становника. Јединица мере: USD.
Процент учешћа инвестиција у БДП-у	Дефиниција: Удео бруто и нето инвестиција у оствареном БДП-у, изражен као однос бруто производних улагања (амортизације и акумулације) и БДП-а мерено паритетом куповне снаге. Јединица мере: %.
Унутрашњи и спољни дуг	Дефиниција: Годишње праћени подаци о кретању унутрашњег и спољашњег дуга земље да би се проценила одрживост даљих токова. Јединица мере: Унутрашњи и спољни дуг као проценат од БДП-а.
Кретање индекса цена на мало	Дефиниција: Месечни индекси цена на мало у циљу анализирања одрживости постојећег стања или предузимања мера за стабилизацију макроекономских токова. Јединица мере: Месечни индекс цена на мало.
Стопа незапослености	Дефиниција: Удео стварно незапослених лица у односу на укупно активно становништво. Јединица мере: %.
Стопа запослености	Дефиниција: Удео запослених лица у укупном броју радно активних лица (радне снаге). Јединица мере: %.
Стопа незапослености жена	Дефиниција: Удео стварно незапослених жена у укупном активном становништву. Јединица мере: %.
Стопа незапослености младих испод 28 година	Дефиниција: Удео младих незапослених људи испод 28 година у укупној радној снази Јединица мере: %.
Кретање незапослености по регионима	Дефиниција: Посебан проблем представља изузетно висока незапосленост у најнеразвијенијим регионима земље. Стога ће се питањима запошљавања у тим регионима посвећивати посебна пажња. Јединица мере: Кретање стопе незапослености, посебно младих и високо образованих, у неразвијеним регионима.
Број активних корисника интернета на 100 становника	Дефиниција: Однос броја активних интернет претплатника и укупног становништва. Претплатници су појединци или организације. Јединица мере: Број претплатника на 100 становника.
Број претплатника мобилних телефона на 100 становника	Дефиниција: Однос броја оперативних телефонских бројева и броја становника. Јединица мере: %.

Трошкови за истраживање и развој као проценат БДП-а	Дефиниција: Укупни домаћи издаци за научна истраживања и експериментални развој, изражени као удео у БДП-у. Јединица мере: %.
Трговински дефицит	Дефиниција: Разлика између вредности извезене робе и услуга и вредности увезене робе и услуга. Јединица мере: USD.
ODA као проценат БДП-а	Дефиниција: Укупна ODA дата као удео у БДП-у. Јединица мере: %.
Однос текуће производње и потрошње	Дефиниција: Потребно је стално годишње праћење кретања текуће потрошње и њено усклађивање са оствареним резултатима производње. Јединица мере: Биланс текуће производње и потрошње (однос створеног БДП-а и укупне потрошње, пораст потрошње само у складу и на основу постигнутог пораста продуктивности рада).
Потрошња енергије по становнику	Дефиниција: Количина енергије (нафта, угаљ, гас и електрична енергија) по становнику расположива за одређену годину. Јединица мере: GJ по становнику или toe (тона еквивалентне нафте) по становнику.
Енергетска интензивност (утрошена енергија по јединици БДП-а мерено у куповном паритету)	Дефиниција: Однос вредности укупно утрошене енергије по јединици оствареног БДП-а. Јединица мере: MJ/USD БДП.
Процент обновљивих извора енергије у укупној потрошњи енергије	Дефиниција: Удео енергије добијене из обновљивих извора у укупној потрошњи енергије. Јединица мере: %.
Стварање отпада	Дефиниција: Годишња количина индустријског и комуналног чврстог отпада који настаје у производњи и потрошњи. Јединица мере: t/становнику, t/1000\$ БДП.
Стварање опасног отпада	Дефиниција: Укупна годишња количина опасног отпада при индустријским и другим активностима, према дефиницији опасног отпада. Јединица мере: t/јединици БДП.
Количина отпада који се подвргава третману	Дефиниција: Удео отпада који се подвргава рециклажи, компостирању, инсинерацији. Јединица мере: %.
Енергетска интензивност саобраћаја	Дефиниција: Потрошња енергије за транспорт у односу на количину терета или број превезених путника и пређено растојање, вредност утрошене енергије по јединици новчане вредности остварене у саобраћају. Јединица мере: MJ/t/km за терет, MJ/путнику/km за путнике, USD /1000\$ БДП.
Број смртних случајева од природних и технолошких катастрофа	Дефиниција: Удео становништва настрадао од природних катастрофа (поплаве, суше, земљотреси, клизишта) и технолошких катастрофа (саобраћајне несреће, хемијски акциденти, пожари). Јединица мере: %.
Процент становништва који живи у природно ризичним областима	Дефиниција: Удео становништва које живи у областима с ризиком од поплава, земљотреса, клизишта и др. Јединица мере: %.

Емисија CO ₂ по становнику	Дефиниција: Укупна количина CO ₂ емитована у атмосферу на територији земље, као последица људских активности (производња и потрошња), у односу на број становника. Јединица мере: t CO ₂ по становнику.
Емисије гасова са ефектом стаклене баште	Дефиниција: Антропогене емисије гасова за ефектом стаклене баште (CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, NFC, PFC, SF ₆ , CFC и HCFC), умањене за губитке, заједно са индиректним гасовима са ефектом стаклене баште (NO _x , CO и VOC без метана). Јединица мере: Годишња емисија гасова са ефектом стаклене баште у Gg или Gg по становнику и Gg/1000\$ БДП. Емисије CH ₄ , N ₂ O, HFCs, PFC и SF ₆ могу се прерачунати у CO ₂ еквивалент користећи стогодишњи потенцијал глобалног загревања.
Потрошња супстанци које оштећују озонски омотач	Дефиниција: Количина материја које оштећују озонски омотач, које су елиминисане према Монреалском протоколу. Јединица мере: t/становнику, t/1000\$ БДП.
Концентрација загађујућих материја у урбаним областима	Дефиниција: Концентрација загађења ваздуха озонем, CO, суспендованим честицама, SO ₂ , NO _x , VOC укључујући бензен и олово. Јединица мере: µg/m ³ , ppm или ppb; или удео дана када су прекорачене граничне вредности.
Промена намене земљишта	Дефиниција: Удео промене намене коришћења земљишта у одређеном периоду. Јединица мере: %.
Деградација земљишта	Дефиниција: Промене у природи ресурса земљишта зависно од врсте и географске локације, које укључују: физичко стање земљишта; диверзитет или густину прекривености вегетацијом; дебљину површинског слоја, салинитет или алкалитет итд. Јединица мере: ha (величина области и интензитет промена с побољшањем или погоршањем стања).
Земљиште деградирано сушом	Дефиниција: Мера величине земљишта погођеног сушом и његов удео у националној територији. Јединица мере: Површина (ha) или % земљишта погођеног сушом.
Процент сталних усева на укупном обрадивом земљишту	Дефиниција: Земљиште под сталним усевима је земљиште под усевима који заузимају земљиште за дужи период и не треба да буду поново сађени после сваке жетве. Јединица мере: 1000 ha.
Употреба минералних ђубрива	Дефиниција: Обим коришћења ђубрива у пољопривреди по јединици површине пољопривредног земљишта. Јединица мере: kg/ha.
Употреба пестицида	Дефиниција: Коришћење пестицида по јединици површине пољопривредног земљишта. Јединица мере: t активне материје пестицида на 10 km ² пољопривредног земљишта.
Процент шумског земљишта у укупном земљишту	Дефиниција: Удео природног шумског земљишта и пошумљеног земљишта негованог у одређеном времену у укупном земљишном фонду. Јединица мере: %.

Годишњи улов пет најзаступљенијих врста рибе	Дефиниција: Годишњи улов пет најзаступљенијих врста рибе у односу на годишњи највећи улов. Јединица мере: t.
Годишња количина подземне и површинске воде исцрпене апсолутно и као део од укупне обновљиве количине воде	Дефиниција: Укупна годишња количина исцрпене подземне и површинске воде као удео укупне годишње обновљиве воде за пиће. Јединица мере: m ³ , %.
Потрошња воде по секторима	Дефиниција: Удео потрошене исцрпене воде по секторима (домаћинства, индустрија, пољопривреда). Јединица мере: % од укупно исцрпене воде.
Постојање фекалних бактерија у води за пиће	Дефиниција: Удео ресурса воде за пиће намењене за кућну употребу која садржи концентрације фекалних бактерија више од дозвољених према упутствима СЗО за квалитет воде за пиће. Јединица мере: %.
БПК у водотоковима	Дефиниција: Количина кисеоника потребна или потрошена за микробиолошко разлагање (оксидацију) органских материја у води. Јединица мере: mg/l кисеоника потрошеног за пет дана на сталној температури од 20° C.
Процент отпадних вода које се пречишћавају	Дефиниција: Удео отпадних вода које се подвргавају неком облику третмана. Јединица мере: %.
Удео заштићених области у укупној површини	Дефиниција: Површина заштићених екосистема на земљишту или у унутрашњим водама, изражена као удео у укупној површини екосистема. Јединица мере: %.
Површине под изабраним кључним екосистемима	Дефиниција: Процена трендова у постојећим областима утврђених кључних екосистема ради процене релативне ефективности мера за заштиту биодиверзитета на нивоу екосистема и као алат за оцену потребе за посебним мерама заштите ради одржања биодиверзитета. Јединица мере: Површина (km ² или ha) одабраних врста екосистема.
Промене у статусу угрожених врста	Дефиниција: Процена трендова бројности одређених врста, ради сагледавања промена у биодиверзитету и релативне ефективности мера за одржање биодиверзитета. Јединица мере: Број одраслих јединки за одређену област.
Удео угрожених врста у укупном броју врста	Дефиниција: Удео угрожених врста у укупном броју врста, биљака, сисара, птица, риба и водоземаца. Јединица мере: %.
Индекс угрожених врста ENDAN	Дефиниција: Индекс се израчунава на следећи начин $ENDAN = (M^2/3 + B^2/3 + F^2/3)^{0.5}$ при чему: М је % угрожених врста сисара, В је % угрожених врста птица и F % угрожених врста риба. Јединица мере: Бездимензиони индекс од 0 до 1; 0 показује да нема угрожености, а 1 је највећи могући степен угрожености живих врста.

Садржај

УВОД	1
1. СИРОМАШТВО	4
1.1. Недостатак прихода.....	4
1.2. Неједнакост.....	5
1.3. Помоћ сиромашнима.....	6
1.4. Животни услови.....	7
2. УПРАВЉАЊЕ	8
2.1. Корупција.....	8
2.2. Криминал.....	8
2.3. Ефикасност државне управе.....	9
3. ЗДРАВЉЕ	10
3.1. Смртност.....	10
3.2. Обезбеђење здравствене бриге.....	12
3.3. Здравствени статус и ризици по здравље.....	13
4. ОБРАЗОВАЊЕ	14
4.1. Ниво образовања.....	14
4.2. Писменост.....	15
4.3. Ниво образованости становништва.....	15
5. ПОПУЛАЦИЈА	17
5.1. Становништво.....	17
5.2. Туризам.....	18
6. ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ	18
6.1. Макроекономске перформансе.....	18
6.2. Запосленост.....	20
6.3. Информационе и комуникационе технологије.....	22
6.4. Истраживање и развој.....	22
7. ГЛОБАЛНО ЕКОНОМСКО ПАРТНЕРСТВО	23
7.1. Трговина.....	23
7.2. Екстерно финансирање.....	24
8. ПОТРОШЊА И ПРОИЗВОДЊА	24
8.1. Успостављање равнотеже текуће производње и потрошње.....	24
8.2. Коришћење енергије.....	24
8.3. Стварање отпада и управљање отпадом.....	27
8.4. Транспорт.....	28
9. ПРИРОДНЕ КАТАСТРОФЕ	29
9.1. Осетљивост на природне катастрофе.....	29

10. АТМОСФЕРА.....	30
10.1. Климатске промене.....	30
10.2. Оштећење озонског омотача.....	31
10.3. Квалитет ваздуха.....	32
11. ЗЕМЉИШТЕ.....	33
11.1. Коришћење земљишта и његов статус.....	33
11.2. Дезертификација.....	36
11.3. Пољопривреда.....	37
11.4. Шуме.....	38
11.5. Риболов.....	38
12. ВОДЕ.....	39
12.1. Количине воде.....	39
12.2. Квалитет вода.....	39
13. БИОДИВЕРЗИТЕТ.....	41
13.1. Екосистеми.....	41
13.2. Врсте.....	42
14. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ.....	43
Литература.....	45
ПРИЛОГ 1: Табела са основним вредностима индикатора	
ПРИЛОГ 2: Индикатори одрживог развоја – дефиниције и јединица мере	